

טנא פירות העמל

לקט מאמרותיו של
הרב זאב שטיינמן

רעיונות וקישורים בדרוש
על פרשת פינחס

מכון חו"ל טנא פירות העמל

טל. 052-7620949

להאזנה בידיש :

טל. 03-3068787 שלוחה 4/3

לדרשות הקדשות וכל ענין:

tenepeirotheamal@gmail.com

קנאות לשם שמים וזריזות

**פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב
אֶת חֲמֹתִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת
קִנְאָתִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי, לִכֵּן אָמַר ה'נָנִי נָתַן לִי
אֶת בְּרִיתִי שְׁלֹמֹם** (במדבר כה. יא-יב).

זקני הרה"ח רבי פינחס מוזס היה מקפיד לכתוב את שמו פינחס מלא ביו"ד לפי שנקרא כן על שם הפרשה בה הוא נולד (י"ב תמוז תרנ"ח). ובענין פינחס מלא יו"ד, הנה פינחס נזכר ד' פעמים בתורה בשמו, בפרשת וארא ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטאל לו לאשה ותלד לו את פינחס (שמות ו. כה), ובסוף פרשת בלק וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו (במדבר כה. ז), ובפרשתינו פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי וגו', ובפרשת מטות וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא (במדבר לא. ז), ובכולן נכתב פינחס מלא ביו"ד, גם בספרי הנ"ך כל מקום שהוזכר הוא נכתב מלא, חוץ מבפעם אחת בפנחס בן עלי הכהן שנאמר חסר, ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח לה' צבאות בשלה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה' (שמואל א. א. ג.).

ובמשמעות האות יו"ד אמרנו שזורה על זריזות לשם שמים, לפי שברש"י על הפסוק והנשאים הביאו את אבני השם ואת אבני המלאים (שמות לה. כז) בא"ד, כך אמרו נשיאים יתנדבו ציבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין

אותו וכו', ולפי שנתעצלו מתחילה נחסרה אות משמם, והנשאים כתיב. ובטעם מה שמכל האותיות דוקא אות יו"ד נחסרה משמם, אמרנו לפי דכד הוינא טליא שמעתי במליצה על מה שבתפילין של יד צריך שיהא היו"ד קשור לבית, כי היו"ד היינו האיש היהודי צריך להיות יושב אהלים וקשור לבית ולא חלילה איש שדה ורחובות קריה, ולזה הוספנו במה שסמל האיטיות הוא הצב הטמא, והיה אם נוסיף בו את היו"ד הוא האיש היהודי הישראלי כאמור, אז יהפוך לצבי הטהור שהוא סמל המהירות וזהו מה שיהודה בן תימא אומר (אבות פרק ה' משנה כ) הווי רץ בצבי לעשות רצון אביך שבשמים. ממילא בנשיאים שנתעצלו ולא נזדרזו, נחסרה דוקא האות יו"ד משמם, כי האות יו"ד מורה על האיש היהודי הזריז.

כן כאן וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו בזריזות ללא התמהמהות, כיון שההלכה של קנאין פוגעין בו (סנהדרין פב ע"א) הוא דוקא בזריזות מהר בשעת מעשה ולא אם כבר פירש הבועל. ופינחס כבר משעת לידתו נקרא פינחס מלא יו"ד על שם העתיד, שנאמר ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטאל לו לאשה ותלד לו את פינחס מלא יו"ד על שם העתיד שיהיה בזריזות, וכבר כמה פעמים אמרנו במשמעות שם הניתן על שם העתיד, וכמו ברש"י על הפסוק ויבאו עד נחל אשכול (דברים א. כד) מגיד שנקרא על שם סופו, כלומר על אדות האשכול אשר ברתו משם בני ישראל (במדבר יג. כד) נקרא

בן עדיין קודם שכרתו משם את האשכול, כי הוא יתברך שמו מגיד מראשית אחרית (ישעיה מז. י). בן ונתאמר הפעם אודה את ה' על בן קראא שמו יהודה (בראשית כט. לה) דאמר רב חנין בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא (סוטה י"ע"ב) וכו' יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה, כלומר עוד קודם שנתקדש שמו יתברך על ידי יהודה כבר נקרא בן על ידי אמו, וידוע אשר בעת נתינת שם לתינוק נכנס רוח נבואה בהורים לקבוע שם המתאים לילוד.

וחשוב לדעת שאם במעלת הזריזות ותועלותיה היוצאים ממנה יש עניינים שבין אדם לחבירו כחסידות וענווה (עבודה זרה כ' ע"ב), הרי ודאי שקנאות אמיתית לא תיתכן בשום אופן בלי שמקיים וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹדָּךְ (ויקרא יט. יח), בן שמעתי משמו של האי צדיקא הגאון רבי מאיר בראנסדארפער זצ"ל שהיה מחשובי הרבנים של העדה החרדית מהישוב הישן בעיה"ק ירושלים. ובזה אפשר שזהו דבר יחוסו של פינחס כאן אחר אהרן, פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי וגו', כי אמנם רש"י כבר הביא מחז"ל (בסנהדרין פב ע"ב וסוטה מג ע"א) לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת אלילים והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחוסו אחר אהרן, אך ענין היחוס הוא להודיע שלו הכהונה או לו המלוכה מצד היחס, דְּתַנִּי רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי (מדרש קהלת רבה פרשה י"ב) שְׁלֹשָׁה בְּתָרִים הֵם וכו' בְּתָר בְּהִנָּה זָכָה בּוֹ אֶהְרֶן וְנִטְלוֹ, בְּתָר מַלְכוּת זָכָה בּוֹ

דָּוִד וְנִטְלוֹ, בְּתָר תּוֹרָה הָרִי מִנֶּחַ לְדוֹרוֹת וכו', כלומר שלפי שכתר כהונה הוא לאהרן ולזרעו אחריו וכתר מלכות לדוד ולזרעו אחריו, לזה נדרש היחס, אך כהונתו של פינחס היתה לכאורה לא מצד יחוסו כי לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי, ומה שעם כל זאת כאן יחוסו אחר אהרן, פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי, אפשר כנ"ל כי קנאות אמיתית באה עם אהבת ישראל שלובים זרוע יחד לא נפרדים בשום אופן, ולזה נאמר יחוסו, פינחס זה שהשיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי, זהו בן אלעזר בן אהרן הכהן שְׁהָיָה אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמִקְרָבָן לַתּוֹרָה (אבות פרק א' משנה יב).

ובענין זה מדכרנא באותם שנים בעיר תל אביב כשזכינו לשמש בקודש כמזכירו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שהיה כידוע חד בדרא באהבת ישראל, וכשהיה משהו שצריך לתקן ולהעיר ולהאיר היה מקנא קנאת ה' מתוך אהבה נסוכת חן ולא היה נסוג מחשש כלשהו. היה זה פעם אחת אחר תפילת ערבית של אור ליום ה' אייר שיצא רבינו הקדוש מחדר התפילה לבית המדרש שם היה הציבור מוכן ליד שולחן ערוך במזונות ומשקה לשתית לחיים, לאחר שזימרו מעט השמיע כ"ק אדמו"ר זי"ע מדברות קדשו ולאחר מכן עלה לביתו כשהוא נתמך בידינו כהרגלו. דודי הרה"ח הר"ר אברהם יודא לייב שאף הוא הזדמן לבית הרבי באותו יום, הצטרף מאחור וכך עלינו למקום נוה קדשו. לאחר שרבינו הקדוש התיישב על כסאו בקודש פנימה, פונה הוא אלי בזה הלשון, רוף אריין דער

אנדערער פרומייאקער פון בני ברק זאהל הויכעט אריין קומען, יצאתי להודיע לדודי הנ"ל שהוא נקרא אל הקדוש פנימה. אחר שכבר הרבה פעמים הכרתי את רבינו הקדוש זי"ע כיודע מחשבות, כעת כשאני ניצב שם ודודי הנ"ל לצידו אל מול פני הרבי, חשתי כניצב על ספסל הנאשמים וממתנינים למוצא פיו הקדוש. והרבי פונה אלינו ושואל בזה הלשון, נו, איך בין אצייאניסט, ולשתיקתנו חוזר הרבי שוב על שאילתו איך בין אצייאניסט. וממשיך הרבי ואומר, רבי שלמהניו פלעגט טאנצ'ן אין גאס ה' אייר, איז הער גיווען אצייאניסט מקשה הרבי, ושוב חוזר הרבי על שאילתו איז הער גיווען אצייאניסט, וממשיך הרבי ומשיב בעצמו, ייא, הער איז גיווען אצייאניסט, הער האט געוויסט אז סאיז דא ייד'ן אז דאס איז דער איינציגער פונקט וואס מען קען זיי מקרב זיין לאביהם שבשמים, האט הער דאס געטוהן. דברים אלו לימדוני קנאות אמיתית מהי, קנאות לשם שמים כדי לקרב בנים לאביהם שבשמים זוהי הקנאות האמיתית.

והוה עובדא בהרה"צ רבי מיכאל ביברפלד שליט"א מטשורטקוב יחד עם ידיד נעוריו כ"ק אדמו"ר מבוהוש שליט"א שבשנות נעוריהם בעיר תל אביב היו מארגנים הפגנות אל מול חנות שהיתה פתוחה רח"ל בימי שבת קודש. הם היו נוהגים לגייס מתפללים מבתי כנסת ושטיבלאך שבאיזור כדי להפגין אל מול החנות ולקיים מצות מחאה, עד שסוף סוף לשמחתם הם הצליחו והחנות נותרה סגורה בימי שבת קודש. היה זה פעם

אחת שבעל החנות פנה אל הגאון הרב פינחס ביברפלד אביו של הנער רבי מיכאל שליט"א ואמר לו שלא מעשיהם של בנו עם הנער השני גרמו לו שלא לפתוח יותר את חנותו בשבת, אלא הסיבה לסגירת החנות בימי שבת היא התנהגותו של אותו יהודי מבוגר אשר בעוברו במקום היה מאיר פניו בברכת שבת שלום, זה מה שעורר את בעל העסק וגרם לו להשאיר את החנות סגורה בימי שבת. בעל החנות לא ידע שאותו יהודי מבוגר שהאיר לו פנים הוא זקינו אבי אמו של הרה"צ רבי מיכאל ביברפלד, הלא הוא כ"ק אדמו"ר הרה"צ מזלאטיפולי טשורטקוב חתן כ"ק אדמו"ר רבי ישראל מטשורטקוב זי"ע. ולכל מיני כאלה הסבורים שהם יודעים קנאות מהי, אמרנו במליצה כי אי לאו הכי איך ייתכן שפינחס בן אלעזר היה קנאי, והרי בזמנו עדיין לא נוסדה תנועת הציונות. וברוך ה' שמאז אותו פרק מוסר אשר למדנו מרבינו הקדוש, הספקנו לקרב בנים לאביהם שבשמים בהמוני שיעורי תורה ודרשות ושיחות המקרבות בנים שהם אחים מכל הסוגים והגוונים, אחים שהם אחינו הצמאים לשמוע תורת ה'.

וְרַחֲמָנָא אֲדַכְּרַן לָן קְנָאוּתִיה דְּפִנְחָס קְנָאָה, אחר הדברים שבפתיחה אודות זקני הרה"ח רבי פינחס מוזס שהיה נוהג לכתוב שמו פינחס מלא ביו"ד ושד' פעמים בתורה נזכר פינחס מלא בשמו, הנה ד' פעמים פִּינְחָס בגימטריא ה' (כ) אִישׁ מִלְחָמָה ה' (כ) שָׁמוֹ (שמות ט. ג), לומר כנ"ל, שרק מלחמה אמיתית לשם שמים היא קנאות אמיתית. ולסיום מן הענין, הנה ממה שזקני

העיד עובדא דהוה עמו בקיץ שנת תרצ"ז כשהרה"ק רבי מנחם מענדיל מווישווא זי"ע בעל שארית מנחם שהה במרחץ בורסעק וזקני נכנס אליו עם קוויטל, כשהרבי ראהו אמר לו בזה הלשון, פינחס פינחס הנני נותן לו את בריתי שלום, זקני נדהם ואמר לרבי מווישווא בהשתאות, ארבעה פעמים הייתי אצל אביכם בעל אהבת ישראל מויזניץ ובכל פעם אמר לי בדיוק מילים אלו, והרבי נתחייך למשמע דבריו. זי"ע.

הנני נותן לו את בריתי שלום
שחוא הכלי מחזיק ברכה לישראל

**פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַגִּיד
אֶת חֲמֹתִי מַעַל בְּנִי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָה אֶת
קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא כִלִּיתִי אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי, לָכֵן אָמַר הֲנִנִי נָתַן לִּי
אֶת בְּרִיתִי שְׁלֹמֶם** (במדבר כה, יא-יב).

במסכת ברכות (יז ע"ב) שָׁמְעוּ אֵלֵי אֲבִירֵי
לֵב הַרְחֻקִּים מִצְדָּקָה (ישעיה מז, יב) רב
ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר,
חד אמר כל העולם כולו נזונין בצדקה
והם נזונין בזרוע וכו'. פירוש שהאבירי לב
היינו הצדיקים אין ניוזנין בצדקה ובמתנת
חסד, אלא בזרועם ובזכותם כי רבה ברוב
צדקותם. ובמדרש רבה כאן (פרשה כא, א)
פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן, אָמַר
הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּדִין הוּא שֵׁיטֵל שְׂכָרוֹ,
לָכֵן אָמַר הֲנִי נָתַן לִי אֶת בְּרִיתִי שְׁלֹמֶם,
גְּדוֹל הַשְּׁלֹמֶם שֶׁנָּתַן לְפִנְחָס שְׁאִין הָעוֹלָם
מִתְנַהֵג אֲלֵא בְּשֹׁלֹם וְהַתּוֹרָה כְּלָה שְׁלֹמֶם
שֶׁנֶּאֱמַר דְּרָכֶיהָ דְּרָכֵי נָעִם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ
שְׁלֹמֶם (משלי ג, י) וְאִם בָּא אָדָם מִן הַדֶּרֶךְ

שׂוֹאֲלִין לֹא שְׁלֹמֶם וְכֵן שְׁחָרִית שׂוֹאֲלִין לֹא
שְׁלֹמֶם וּבְאֶמֶשׁ כִּף שׂוֹאֲלִין בְּשֹׁלֹם, שָׁמַע
יִשְׂרָאֵל חוֹתָמִין פּוֹרֵס סֶכֶת שְׁלֹמֶם עַל עַמּוֹ,
הַתְּפִלָּה חוֹתָמִין בְּשֹׁלֹם, בְּבִרְכַּת כְּהֻנָּה
חוֹתָמִין בְּשֹׁלֹם, ע"כ. כל העולם כולו נזונין
בצדקה, לא כן אבירי לב שהם הצדיקים, הם
רחוקים מצדקה כי בדין הוא שיטלו שכרם,
ואיזה שכר הם יטלו, ודאי שכר של ברכת ה'
שיתברכו משמים בכל מילי דמיטב, וכדי
לקבל את שפע הברכה עד אין סוף בְּרִכַּת ה'
הִיא תַעֲשִׂיר (משלי י, כב) עוד ועוד נוסף על
הברכה וְהִרְקִיתִי לָכֵם בְּרָכָה עַד בְּלִי דִי (מלאכי
ג, י) כן פינחס בדין את הכלי המסוגל להחזיק
את כל הברכות, ולכן הוא שיטול שכרו,
בשביל זה צריך שיהיה להצדיקים אמור הנני
נותן לו את בריתי שלום כי השלום הוא הכלי
המחזיק את הברכה (עקצין פרק ג' משנה יב).

ויתפרש יפה גם אי נימא כרב אשי (ובחס)
קא ע"ב) שלא נתכהן פינחס עד ששם שלום
בין השבטים בימי יהושע, כשבני גד ובני
ראובן בנו את המזבח בעבר הירדן ושאר
שבטים ביקשו לעלות עליהם לצבא ושלחו
את פינחס לדבר עמיהם. שבענין שיער
חטאת ראש חודש ביום חנוכת המשכן וְהָיָה
שָׁרֵף (ויקרא י, טז), לרבי נחמיה דאמר (ובחס קא
ע"א) מפני אנינות נשרפה הקשו שם והלא
פינחס היה עמהן והוא היה יכול לאכול
את החטאת כי הוא לא היה באותה אנינות,
ובהמשך הגמרא (קא ע"ב) סבר לה כרבי
אלעזר דאמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא
לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי דכתיב
וְהִיתָה לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנָּת עוֹלָם
(במדבר כה, י) רב אשי אמר עד ששם שלום
בין השבטים, ששם נאמר וַיִּשְׁמַע פִּינְחָס

הַכֹּהֵן וְגו' (יהושע כב. ל, רק שם אתה מוצא כהונה כתובה בפניחס), ואידך נמי והכתיב והיתה לו ולזרעו אחריו, כי כתיב ההוא, בברכה הוא דכתיב, ואידך נמי הא כתיב וישמע פינחס הכהן, ההוא לייחס זרעו אחריו, ובתוס' ד"ה ההוא בברכה הוא דכתיב, שבירכו הקב"ה שיהיה כהן ומיד היה יכול להיות כהן וכו', אבל שמא באותה שעה לא נתרצו לו כל ישראל מפני שהרג נשיא שבט, עד ששם שלום בימי יהושע ואז נתרצו לו וכו', ובתוס' ד"ה ואידך נמי הכתיב וישמע פינחס הכהן, ההוא לייחס זרעו אחריו, פירוש שמימי משה נתכהן וכששם שלום נתייחס להיות נקרא כהן ולייחס זרעו במעלות כהונה להיותם כהנים גדולים וכו'. הנה אדהכי והכי רק אחר ששם שלום שהוא הכלי מחזיק את הברכה, אז נתגשמה ונתמלאה ברכת והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם.

ההרים ימושו והגבעות תמוטינה, אך ברית שלומי שניתן לפינחס זה אליהו לא תמוט
לִכֵּן אָמַר הַנְּנִי נִתֵּן לּוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלֹמֶם
 (במדבר כה. יב.)

הנני נותן לו את בריתי שלום, ברית שלום ניתן לפינחס. ולעת הגאולה אומר הנביא כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימושו וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה' (ישעיה נד. י), ולאותה ברית שלום שלא תמוט יהיה נשלח פינחס זה אליהו כמו שנאמר ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא (מלאכי ג. א) ובמצודת דוד מלאך הברית כן

ייקרא אליהו הנביא. והרי פינחס שניתן לו ברית שלום זהו אליהו מלאך הברית אשר אנו חפצים, הוא יבוא לאותה עת אשר ברית שלומי לא תמוט.

ובאלעזר בן דורדיא (עבודה זרה יז ע"א) שאמרה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה, הלך וישב בין שני הרים וגבעות אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו שנאמר כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וכו', כשההרים והגבעות אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו כיון שלעתיד לבא ההרים ימושו והגבעות תמוטינה, אמרו לו גם שהוא בעצמו יכול לתקן ולשוב בתשובה ותשובתו תהא מתקבלת והיפוך ממה שאמרה לו היא שאין מקבלין אותו בתשובה, וזה מסיפא דהאי קרא, כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימושו וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה', כלומר שאמנם ההרים ימושו והגבעות תמוטנה, אבל כנסת ישראל לא כן, כי חסדי מאתך כנסת ישראל לא ימושו וברית שלומי לא תמוט ורק צריך לשוב בתשובה ושובו אלי ואשובה אליכם (מלאכי ג. ט). אם תשובו אזי אשובה.

צורר את המדינים כי צוררים הם, צרירה נגד צרירה וידבר ה' אל משה לאמר, צרור את המדינים והפיתם אותם, כי צוררים הם לכם בנבליהם אשר נכלו לכם על דבר פִּעוֹר וגו' (במדבר כה. טז-יז-יח).

זה הענין צריך ביאור, מהו צרירה כנגד צרירה צרור את המדינים כי צוררים הם לכם. כי כששואלים ילד קטן מדוע עשית כך וכך לזולתך, הוא משיב כי גם הוא עשה לי כך. אך לא כן בציווי השי"ת למשה צרור את המדינים כי צוררים הם לכם, ודאי אין זה ענין פשוט.

אמנם צרור את המדינים כי צוררים הם לכם בנכליהם כלומר לא סתם צרירה כנגד צרירה אלא צרירה כנגד צרירה בנכליהם. ולהבנת הענין אפשר על פי שכ"ק אדמו"ר זי"ע היה אומר בשם הס"ק מרוזין אשר כידוע לכל אדם יש נפש רוח ונשמה, משכן הנשמה הוא במח ושל הרוח בלב ושל הנפש בכבד ועבודת האדם היא להשליט את המח על הלב ועל הכבד ובכך יתעלה שגם הנפש אשר משכנה בכבד תתעלה בקדושה כהרוח והרוח כהנשמה, אך מי שנגרר אחר תאוותיו והכבד ישלוט על הלב, הוא גורם שגם נשמתו תתגשם חס ושלוש כהנפש, ומרומז בחז"ל (ברכות ד' ע"א) וְאֵל זַעַם בְּכָל יוֹם (תהלים ז' יב) וכמה זעמו רגע וכו' ואין כל בריה יכולה לבוין אותה שעה חוץ מבלעם הרשע וכו' והיינו דאמר להו נביא עמי זָכַר נָא מֶה יַעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמָה עָנָה אֹתוֹ בָּלָעַם בֶּן פְּעוֹר וְגו' לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה' (מיכה ו' ה) אמר רבי אלעזר אמר להן הקב"ה לישראל דעו נא כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע וכו', ושם בתוס' ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע, יש לומר בלם, כלומר שאותו שונא ישראל רצה לקללם שיהיו בבחינת כל"ם כבד לב מח ובזה חס ושלוש יתנתקו מהבורא יתברך שמו וישלטו בהם שונאיהם,

ובצדקות ה' הפכם עלינו לטובה שבעל כרחו אמר בלעם לא הביט אֶן פִּיעֶקֶב וְלֹא רָאָה עֲמָל בְּיִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהָיו עֲמֹ וְתִרְוַעַת מֶלֶךְ בּוֹ (במדבר כג כא) מל"ך היינו מח לב כבד, ועל זה הוספנו בסיעתא דשמיא שהנה הפסוקים בתהלה לדוד שבתהלים הם לפי סדר האותיות, ובזה הפרק יש ג' פסוקים זה אחר זה שיש בהם מלכות, כְּבוֹד מַלְכוּתָךְ יֵאמְרוּ, לְהוֹדִיעַ לְבָנֵי הָאָדָם גְּבוּרָתוֹ וְכָבוֹד הַדָּר מַלְכוּתוֹ, מַלְכוּתָךְ מַלְכוּת כָּל עַלְמִים (תהלים קמה יא-יב-ג), כי אמנם סדר אותן פסוקים הוא באותיות כ"ף למ"ד ומ"ם כמו בבחינת כל"ם כבד לב מח, אך על ידי שבכל אלו הפסוקים אומרים מלכות, אנו הופכים אותם למל"ך מח לב כבד, ואחר שרצונו של בלעם הרשע לעשותם כל"ם כבד לב מח, נהפך למל"ך מח לב כבד, הנה אחר אותיות כ"ף למ"ד ומ"ם בא האות נו"ן ואמר רבי יוחנן (ברכות ד' ע"ב) שבאשרי לא נאמר נו"ן מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב נִפְלָה לֹא תוֹסִיף קוֹם בְּתוֹלָת יִשְׂרָאֵל (עמוס ה' ב), נופל הוא בלעם הרשע שנאמר בּוֹ נִפְלָ וְגִלּוֹי עֵינָיִם (במדבר כד ד) והיה רוצה להפיל גם את ישראל ממדרגתם להשליט את הכבד על הלב ועל המח, במערבא מתרצי לה הכי, לא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל, ואמר רב נחמן בר יצחק שחזר דוד באשרי וסמכן ברוח הקודש, שמיד אחר כך נאמר סוֹמֵךְ ה' לְכָל הַגּוֹפִלִים (תהלים קמה ד).

וכעת לעניינינו. צרור את המדינים כי צוררים הם לכם צרירה נגד צרירה, בנכליהם מגזירת וַיִּתְּנָכְלוּ אֹתוֹ (בראשית לו יח), הם צררו בנכליהם היינו במחשבתם הרעה שאמר להם בלעם (סנהדרין ק ע"א)

אלהיהם של אלו שונא זימה הוא וכו' ואם ילכו אחר תאוות לבם אז יעשום רחמנא ליצולן כל"ם כבד לב מח, אך כנגד נכליהם כל"ם כבד לב מח אנו הופכים אותם למל"ך מח לב כבד ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם (אסתר ט. א), ממה שהם היו צוררים לכם בנכליהם לעשות כל"ם, ונהפוך הוא, צרור אותם על ידי שנעשה למל"ך מח לב כבד וזהו צרירה כנגד צרירה.

עוד בענין כל"ם כבד לב מח שהנפש תהא נגדרת ונשלטת על ידי הרוח והנשמה. הנה מה שיש בחז"ל כמה פעמים בעל נפש, יש לזה שתי משמעויות ובכל מקום לפי הענין. או שיתפרש בעל נפש כענין איסטניס ומפונק וכדומה, או בעל נפש כדתני רבי חייא (חלקי ע"א) כי תשב ללחוס את מושל בין תבין את אשר לפניך ושמת שבין בלעך אם בעל נפש אתה (משלי כג. א-ב), אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם, בין, ואם לאו, תבין את אשר לפניך וכו', ושם ברש"י אם בעל נפש אתה אם אדם כשר אתה כדאמר בפסחים (מ' ע"א) בעל נפש לא ילתות. ממילא אפשר לומר בעל נפש כלומר מי שהוא שולט על נפשו שאינו נותן שתאוות הנפש הבהמית והחומרית ישלטו עליו.

מנן כל שבט ושבט חסתכם ביתרה של מאות במסון
שאו את ראש כל עדת בני ישראל
מבין עשרים שנה ומועלה (במדבר כו. ב).

כשניתנת הוראה למנות בני אדם הרי זה כדי להגיע למנין מדויק ולא למנין עגול,

ואילו כאן לפי תוצאת המנין בפקודי המטות הרי כמעט מנין כל המטות הסתכם במאות במכוון כמו שנאמר משפחת השמעוני שנים ועשרים אלף ומאתים (במדבר כו. יד) משפחת בני גד לפקדיהם ארבעים אלף וחמש מאות (במדבר כו. יח) משפחת יהודה לפקדיהם ששה ושבעים אלף וחמש מאות (במדבר כו. כב) משפחת יששכר לפקדיהם ארבעה ושלשים אלף ושלש מאות (במדבר כו. כה) משפחת זבולוני לפקדיהם ששים אלף וחמש מאות (במדבר כו. כז) משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים אלף ושבוע מאות (במדבר כו. לד) משפחת בני אפרים לפקדיהם שנים ושלשים אלף וחמש מאות (במדבר כו. לו) בני בנימין למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלף ושלש מאות (במדבר כו. מא) משפחת דן למשפחתם וגו' לפקדיהם ארבעה ושלשים אלף וארבע מאות (במדבר כו. מב-מג) משפחת בני אשר לפקדיהם שלשה וחמשים אלף וארבע מאות (במדבר כו. מז) משפחת נפתלי למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלף וארבע מאות (במדבר כו. נ) ורק בראובן היו בהם יתר של עשרות שנאמר משפחת הראובני ויהיו פקדיהם שלשה וארבעים אלף ושבוע מאות ושלשים (במדבר כו. ז), הרי ודאי שתוצאת המנינים שהסתכמו במאות אינן בערך אלא במדויק, והלא דבר הוא שתוצאת מנין שבט ראובן יוצא מן הכלל ומסתכם ביתרה של שלושה עשרות, ונמצא שגם התוצאה הכללית של כל בני ישראל הסתיים ביתרה של שלושה עשרות, אלה פקודי בני ישראל שש מאות אלף ואלף שבע מאות ושלשים (במדבר כו. נא).

בראשי וסופי השמות של בני אשר
 ימנה וישוע קבוע השם של ית"ש
רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוּךְ
מִשְׁפַּחַת הַחֲנוּכִי לְפִלּוּא מִשְׁפַּחַת הַפִּלְאִי
 (במדבר כו. ה.).

ברש"י משפחת החנוכי, לפי שהיו האמות
 מבזין אותם ואומרים מה אלו מתיחסין על
 שבטיהם, סבורין הם שלא שלטו המצריים
 באמותיהם, אם בגופם היו מושלים קל וחומר
 בנשותיהם, לפיכך הטיל הקב"ה שמו
 עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר
 מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם, וזהו
 שמפורש על ידי דוד שְׁבָטִי יְהִי עֲדוּת
 לְיִשְׂרָאֵל (תהלים קכב. ה.), השם הזה מעיד
 עליהם לשבטיהם, לפיכך בכולם כתיב
 החנוכי הפלואי, אבל בימנה לא הוצרך
 לומר משפחת הימני, לפי שהשם קבוע בו
 יו"ד בראש וה"א בסוף.

וברש"י על הפסוק בְּרוּךְ מִבְּנֵי אֲשֶׁר
 (דברים לג. כד.) ראיתי בספרי אין לך בכל
 השבטים שנתברך בבנים כאשר. ואפשר
 שאשר הוא ברוך בבנים, שהרי בבניו
 ימנה וישוע נמצא השם קבוע בהם יו"ד
 בראש וה"א בסוף, וכעין זה כתבנו על
 הפסוק וּבְנֵי אֲשֶׁר יִמְנָה וְיִשְׁוֶה (בראשית מז. יו.)
 שתחילת התיבות של יִמְנָה וְיִשְׁוֶה וסופן
 הרי שם הוי' ב"ה, וזהו אין לך בכל
 השבטים שנתברך בבנים כאשר.

ואדהכי הנה בְּנֵי אֲשֶׁר יִמְנָה וְיִשְׁוֶה ויִשְׁוֶה
 ובְּרִיעָה וְשָׂרָח אַחֲתָם (בראשית מז. יז) ואילו
 כאן ישוע לא נאמר, שנאמר בְּנֵי אֲשֶׁר
 לְמִשְׁפַּחַתָּם לְיִמְנָה מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנָה לְיִשְׁוֶה
 מִשְׁפַּחַת הַיִּשְׁוֶה לְבְרִיעָה מִשְׁפַּחַת הַבְּרִיעִי

ושאלה כעין זו כבר נשאלה אודות מה
 שברש"י על הפסוק וְלִקְחָתָּ אֶת בֶּסֶף
 הַכֶּפֶרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ל. טו.)
 בא"ד, הא למדת ששני ממנינים היו, אחת
 בתחילת נדבת המשכן אחר יום
 הכיפורים בשנה ראשונה, ואחת בשנה
 שנייה באייר משהוקם המשכן. שלכאורה
 איך יתכן שמנין הראשון של בני ישראל
 אחר יום הכיפורים בשנה ראשונה היה
 שוה למנינים השני ביום א' באייר בשנה
 השנית, עיין מה שכתבנו שם. ממילא כן
 כאן כשהתורה הקדושה כתבה מנין כל
 שבט ושבט, הרי המנין הוא במכוון אף
 שכמעט כל המנינים הסתכמו מספרם
 במאות. והא ראייה שהמנינים הם אכן
 במכוון, שהרי מנין ראובן ומנין כל
 ישראל נסגר ביתרה של שלוש עשרות,
 הרי שסיכום המנינים הוא במכוון.

ואולי גם בראובן היה צריך המנין להיות
 נשלם במאות במכוון, ורק בשביל
 שקורח כנס מאתים וחמשים ראשי
 סנהדראות רובן משבט ראובן שכניו
 כברש"י (במדבר טז. א) וכיון שֶׁאֵשׁ יִצְאָה
 מֵאֵת ה' וְתֹאכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמֵאֲתַיִם
 אִישׁ מִקְרִיבֵי הַקֹּטֶרֶת (במדבר טז. לה) בכך
 הם נחסרו ממנין השבט, וחסרון זה גרם
 ליותרת של עשרות אלו. אמנם עדיין יש
 להקשות שאם זה בגלל רוב של
 החמישים ומאתים איש, והרי מיעוטן של
 החמישים ומאתים איש היה צריך
 להתקזז ממנין אותם שבטים שמהם הם
 באו, והרי אמרנו שהמנינים היו מכוונים.
 אך נמנענו מלהסיק מסקנות בדבר
 הספק אצלנו.

ושכנו ביניהן יו"ד באיש וה"י באשה. הרי אותיות י"ה משמו יתברך הן יהיו לעדות על שלימות וטהרת המשפחה.

בלבנת הספיר הראם עוז ידידות

וזהו כוונת המשורר (ברך ה' יום יום שבועיות לשבת) שבטי י"ה לישראל עדות בצרתם לו צר בסבלות ובעבודות, בלבנת הספיר הראם עוז ידידות ונגלה להעלותם מעומק בור ודות. בגלות מצרים, שבטי י"ה לישראל עדות שלא לבדם היו בגלות, אלא עמו אנכי בצרה (תהלים צא ט) ובצרתם לו צר בסבלות ובעבודות. ויתברך שמו שכביכול היה עימם, הוא מעיד עליהם, ולבנת הספיר היה לפניו יתברך שמו בשעת שעבוד מצרים, וכברש"י על הפסוק ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כד. י) ומפורש בתרגום יונתן בן עוזיאל ותחת אפיפורין דריגלוי דמיצע תחות כורסיה הי כעובד אבן ספירינון מידבר שעבודא דשעבידו מצראי ית בני ישראל בטינא ובליבנין והוון נשיא בטשן ית טינא עם גובריהון, הות תמן ריבא מפנקתא מעברתא ואפילת ית עוברא ואיתבטש עם טינא, נחת גבריאלי ועבד מניה לבינתא ואסקיה לשמי מרומא ואתקניה גילוגדק תחות אפיפורין דמרי עלמא. זהו בלבנת הספיר שתחת רגליו, שזיה עימם שם במצרים.

ובענין איש ואשה זכו שכינה ביניהן, כבר כתבנו על הפסוק וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו (במדבר כד. ב) לפי דתנן (בבא בתרא ס' ע"א) לא יפתח אדם לחצר השתפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון, ובגמרא מנהני מילי, אמר רבי יוחנן

(במדבר כו. מד), ומשפחה זו אינה מן המשפחות שבטלו כשבני לוי רדפו אחריהם אחרי מות אהרן להחזירם והרגו מהם שבע משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות כברש"י לקמן על הפסוק לזרח משפחת הזרחי (במדבר כו. ג). ובמדרש לקח טוב איתא, שכיון שישוה לא הוזכר כאן, מלמד שלא הוליד. עוד עיין בחזקוני שממה שישוה לא הוזכר, הוא ההכרח לרש"י לומר שאזני הוא אצבון.

דוקא אותיות י"ה הן לעדות על שלימות המשפחה ראובן כבוד ישראל בני ראובן חנוך משפחת החנכי לפלוא משפחת הפלואי (במדבר כו. ה).

ברש"י משפחת החנוכי, לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים מה אלו מתיחסין על שבטיהם, סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם, אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם, לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם וזהו שמפורש על ידי דוד שבטי י"ה עדות לישראל (תהלים קכב. ד), השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם, לפיכך בכולם כתיב החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני, לפי שהשם קבוע בו יו"ד בראש וה"א בסוף.

דוקא אותיות י"ה מאותיות שמו יתברך הם לעדות שהם בני אבותיהם ושלא שלטו המצריים באמותיהם, לפי דרריש רבי עקיבא (סוטה יז ע"א) איש ואשה זכו שכינה ביניהן, ושם ברש"י שהרי חלק את שמו

דאמר קרא וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו, מה ראה, ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה לזה, אמר ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה. כלומר כיון שאין פתחי אהליהם מכוונים זה לזה אלא כל איש ואשה ביתם שלהם, זהו שכינה ביניהן ללא שום תערובת אף לא בראייה, כי אין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה, ועל זה אמר ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה, כלומר ראויין כל איש ואשה שאין פתחיהן מכוונים כנגד פתחי בתים אחרים, שתשרה שכינה ביניהם, והיינו דדריש רבי עקיבא איש ואשה כשהן בינם עצמם, אזי זכו ששכינה ביניהן, ביניהן דוקא.

מתוך חובתן לפניו מונה אותם כל שעה

וּבְנֵי פְלֹאֵל אֱלִיָּאב, וּבְנֵי אֱלִיָּאב נְמוּאֵל וְדָתָן וְאֶבְיָרִים הוּא דָתָן וְאֶבְיָרִים קְרִיאֵי הָעֵדָה אֲשֶׁר הָצִו עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בְּעֵדַת קֶרַח בְּהִצְתָּם עַל ה' (במדבר כו. ח-ט).

מה שהוצרך להזכיר כאן מחלוקת קורת, נראה לפי שברש"י על הפסוק וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְגו' שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר א. א-ב), מתוך חובתן לפניו מונה אותם כל שעה, כשיצאו ממצרים מנאן, וכשנפלו בעגל מנאן לידע מנין הנותרים, כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם, באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם, וכן ברש"י על הפסוק וְאֶלָּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרֵימָה (שמות א. א) אף על פי שמנאן בחייהן בשמותם, חזר ומנאן במיתתן, להודיע חובתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכניסן במספר

ובשמותם שנאמר המוציא במספר צבאם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יְקֹרָא (שעיה מ. כו). וכאן וַיְהִי אַחֲרֵי הַמִּגְפָּה וַיֹּאמֶר ה' וְגו' שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר כו. א-ב) מתוך חובתן לידע מנין הנותרים, ולכן בא להודיענו על דתן ואבירם שיצאו מכלל החביבים, שעל הפסוק כאן איתא במסכת מגילה (יא ע"א) הוא דתן ואבירם הן ברשען מתחילתן ועד סופן, וזה צריך להודיע כאן, לפי שבמעשיהם הרעים הוציאו את עצמם מן הכלל.

ואדהכי מה שבמסכת מגילה הוא דתן ואבירם הם ברשעם מתחילתם ועד סופם, אפשר שזה נלמד ממה שנאמר ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם קריאי העדה אשר הצו וגו', שמתחילה נאמר נמואל ודתן ואבירם, ודתן בוא"ו החיבור לנמואל, אבל הוא דתן ואבירם, היינו הם ברשעם מתחילתם ועד סופם ואין זולתם.

דתן ואבירם לא זכו בירושת אביהם כיון שכשנבלעו היה אביהם עדיין חי, או יותר מכך, שאף שחיו מיוצאי מצרים וראויים לנחלה, אבדו חלקם בארץ וּבְנֵי אֱלִיָּאב נְמוּאֵל וְדָתָן וְאֶבְיָרִים הוּא דָתָן וְאֶבְיָרִים קְרִיאֵי הָעֵדָה אֲשֶׁר הָצִו עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בְּעֵדַת קֶרַח בְּהִצְתָּם עַל ה' (במדבר כו. ח-ט).

ברמב"ן ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם, הזכיר הכתוב זה, להודיע שנשארה כל הירושה ממשפחת הפלואי לנמואל לבדו, כי דתן ואבירם וכל אשר להם נבלעו, או כדברי רבותינו

(בבא בתרא ק"ח ע"ב) לרמוז שאבדו חלקם מן הארץ אף על פי שהיו מיוצאי מצרים וראויים לנחלה.

והנה ירושת הפלואי עברה לאליאב בנו וממנו לנמואל לבדו, אז צריך לומר שבשעה שפתחה האדמה את פיה לבולעם היה אליאב עדיין חי, כי אם מת, כבר זכו דתן ואבירם בירושת אביהם והרי כל אשר להם היה נבלע, דאמר רבי שמואל בר נחמני (במדבר רבה פרשה י"ג) אפלו מחט שהיתה שאולה ביד ישראל מידם, אף היא היתה נבלעת שנאמר וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה, אלא צריך לומר שאביהם עדיין חי ולא זכו כלל בירושה. וכל תנא בתרא לטפוי מילתא קא אתי (בבא בתרא צ"ג ע"ב), ממילא בהפירוש הב' שברמב"ן יש חידוש גדול יותר, שאמנם היו מיוצאי מצרים המקנה להם זכות בנחלת הארץ, אך אפילו שראויים היו לנחלה בארץ, עם כל זאת אבדו חלקם מן הארץ.

כמה מוסר השכל יש מבני קורח שלא מתו ובני קנח לא מתו (במדבר כו. י"א).

וברש"י, הם היו בעצה תחילה ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם, לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם. וכמה מוסר השכל יש מכאן כמה גדול כוחה של תשובה עד שאפילו הפותח בעצה תחילה יכול לשוב ותשובתו תתקבל, וביותר לפי דתנא (סנהדרין ק' ע"א), משום רבינו אמרו, מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה. הרי

שאף זכו לומר שירה שהיא זכות גדולה למאד כידוע מחזקיהו המלך (סנהדרין צד ע"ב) שלא נעשה משיח בשביל שלא אמר שירה אף שנעשו לו כל הנסים.

ומאידך מוסר השכל יש לידע כמה צריך להיות נזהר מלהיגרר אחרי המחשאים והפותחים במחלוקת. כי הנה סוף סוף בני קורח שפתחו, הם זכו לשוב, ואילו אלו שנגררו אחרי המחלוקת הפסידו.

אם ישמע דבר שאינו הגון
יתן אצבעו קטנה לתוך אזנו
לאזני משפחת האזני לערי משפחת
הערי (במדבר כו. טז).

ברש"י לאזני, אומר אני שזו משפחת אצבון ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו.

כאשר שם המשפחה ישתנה, יהיה השינוי לשם שמשמעותו דומה לשם המקורי וכגון לאחירם משפחת האחירמי לשפופם משפחת השופמי (במדבר כו. לח-לט) שפי' רש"י אחירם הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורם ממנו נקרא אחירם, שפופם הוא מופים על שהיה יוסף שפוף בין האומות (בראשית מו. כא, אחי וראש גפס). הרי שאחירם הוא אחי ומשמעותו שתיהן אחת הן וכן שפופם הוא מופים וכן לזרח משפחת הזרחי (במדבר כו. יג) שפי' רש"י זרח הוא צוחר לשון צוחר, כי צוחר וצוחר חד הם במשמעות, וגם זרח המורה על זריחה ואור, הוא מאותו משמעות.

וכאן בקשר שבין אזני לאצבון, נראה בדרך מוסר כי כל שהטיל לה ז'ן בסופה מורה על קטון במשקל קט וקטון שהוא קט ביותר, כן ברד"ק ובמצודת ציון על הפסוק שְׁמַרְנִי בְּאִשּׁוֹן בֵּת עֵין (תהלים י"ח) שנקרא אישון לפי שנראית בו צורת איש והוי"ו והנו"ן להקטין כמו שבתן שעניינו תוספת קדושה, כי כל שמוסף על התיבה וי"ו נו"ן מורה על קטון לפי שבהתבונן בשחור יראה איש קטון, ע"כ. ממילא אצבע קטון הוא אצבון, והאצבע קטון עשוי לעמוד ולשרת לפני האוזן להגן בפני שמועות רעות כלשון הרע וכדו'.

ובספר החינוך במצות וַיִּתֵּן תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ (דברים כג. יד, מצוה תקס"ז) בא"ד, הואיל ובא לְיָדֵינוּ נִכְתּוּב עָלָיו הַמִּדְרָשׁ שֶׁשָּׂמְכוּ לוֹ ז"ל בַּמִּסְכָּת כְּתוּבוֹת (ד' ע"ב), שְׁאָמְרוּ לָמָּה אֶצְבָּעוֹתָיו שֶׁל אָדָם עֲשׂוּיִין בְּיַתְדוֹת בְּלֹאמֶר שֶׁהֵן מְשׁוּפִין, שְׁאֵם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שְׂאִינוּ הֶגֶן יָתֵן אֶצְבָּעוֹ לְתוֹךְ אָזְנוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתֵּן תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ אֵל תִּקְרִי אֲזָנְךָ אֵלָּא אֲזָנְךָ, ושמעתי מבעל שבט הלוי בשם רבו הקדוש רבי שמעון מזעליחוב שאמנם נראה שבעל החינוך הביאו דרך אגב ואין כאן עניינו, אבל לא כן הוא ודבר זה קשור לענין ויתר תהיה לך על אונך כפשוטו, לפי שמי אשר אינו בולם אזנו משמוע דברי נבלה, ממילא נכנסים דברי נבלה באוזניו ובגופו וגורם לו לנהוג במנהגים לא טובים עד שאינו מקפיד על וַיִּתֵּן תְּהִיָּה לָךְ מְחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיַּצֵּאתָ שָׁמָּה חוּץ וַיִּתֵּן תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וַחֲפֻרְתָּהּ בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צִאֲתֶיךָ (דברים כג. יג-ד), עוד עיין מה שכתבנו בזה על הפסוק וַיִּתֵּן תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנְךָ (דברים כג. יד).

וכזה הענין בראשית חכמה (פרק ו' משער העונה) אחר שהעתיק אגרת הרמב"ן לבנו, כתב וזה לשונו, וְכִאֲשֶׁר יִשְׁתַּדֵּל הָאָדָם לְקַיֵּים מִדַּת הָעֲנוּהָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַרְמַבְ"ן עָלָיו הַשְּׁלוֹם בְּאַגְרַת הַזֶּה הַנּוֹכְרֵת, יִמְשֹׁךְ לוֹ מִמֶּנָּה מַעֲלָתָה לְהִיּוֹת צָנוּעַ בְּאִכְלָתוֹ וּבִבְיַת הַכֶּסֶּא וּבִדְבַר אַחֵר וּבִשְׂאֵר דְּרָכָיו וַיַּעֲשֶׂה כוֹלָם לְשֵׁם שְׁמַיִם מִפְּנֵי בּוֹשָׁתוֹ מִהַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ הַמְּשַׁגֵּיחַ עָלָיו תָּמִיד. ואחר שכתבנו הדברים ראיתי באוהחה"ק זה לשון קדשו, אלא שמצאתי בפסיקתא וזה לשונם, אזני זה אצבון שנאמר בפרשת ויגש מלשון אצית והאזין עד כאן, כפי זה הוא השם עצמו ואין הכתוב מקפיד על שינוי השם כשיהיה במשמעו שם הראשון, ורש"י ז"ל רוח הקודש הופיע בו וכיוון אל דברי רבותינו ז"ל, עכ"ל האוהחה"ק. ומה שכתב שנאמר בפרשת ויגש, היינו ובני גִּד צִפּוֹן וְחָגִי שׁוֹנִי וְאַצְבָּן עָרֵי וְאַרְדִּי וְאַרְאֵלִי (בראשית מו. טז).

ובענין שבתן שעניינו תוספת קדושה עיין מה שכתבנו על הפסוק אֵל הָאֲשֶׁה אָמַר וגו' בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים וגו' וְלָאָדָם אָמַר וגו' בְּעֶצֶבֶן תֵּאבְּלָנָה (בראשית ג. טז-יז) בדאמר רבי יוחנן (פסחים ק"ח ע"א) קשין מזונותיו של אדם כפליים כיולדה, דאילו כיולדה כתיב בעצב ובמזונות כתיב בעצבון, והרי שמרני כאישון ונקרא כן לפי שנראית בו צורת איש קטן, עיין שם מה שכתבנו בזה.

אֵלָּה בְּנֵי דָן לְמִשְׁפַּחְתָּם לְשׁוֹחֵם מִשְׁפַּחַת הַשׁוֹחֵמִי (במדבר כו. מב).

ברש"י לשוחם הוא חושים. בענין תיבות בחילוף אותיות כגון חושים שוחם שגר גרש יעף עיף כבש כשב ויפרץ ויפצר, עיין מה שכתבנו על הפסוק וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים (דברים לג. ד).

אֵלֶּה בְּנֵי דָן לְמִשְׁפַּחְתָּם לְשִׁוְחָם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁוְחָמִי אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת דָּן לְמִשְׁפַּחְתָּם, כָּל מִשְׁפַּחַת הַשִּׁוְחָמִי לְפָנֶיהֶם אֲרַבְעָה וְשִׁשִּׁים אָלֶּף וְאַרְבַּע מְאוֹת (במדבר כו. מב).

מה שמחושים שהיה בן יחיד לדן יצא שבט מרובה ביותר באוכלוסין, עיין מה שכתבנו על הפסוק ונסע הגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנות (במדבר י. כה).

מה שרש"י נקט מנין ששה בדוקא **אֵלֶּה פְּקֻדֵּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מְאוֹת אָלֶּף וְאַלְפֵי שֶׁבַע מְאוֹת וְשָׁלֹשִׁים, לְאֵלֶּה תַּחֲלֹק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת** (במדבר כו. נא-ג).

ברש"י, לאלה תחלק הארץ ולא לפחותים מבן עשרים אף על פי שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ, שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו לא נטלו חלק בארץ אלא אלו שש מאות אלף ואלף, ואם היה לאחד מהם ששה בנים, לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו. מה שנקט רש"י כדוגמא מנין ששה בדוקא, אם היה לאחד מהם ששה בנים, והרי ששה אינו מנין עגול. אפשר שכיון אשר הזכיר מנין השש מאות אלף ואלף שלא נטלו חלק בארץ אלא אלו, הזכיר בדוגמא אותו מנין הששה, שאם היה לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אחד.

או בדרך אחר. כי בהמשך הענין בפרשת חמשת בנות צלפחד כיון שהוזכר שירשו את צלפחד אביהן הוזכר גם נחלת חפר אבי אביהן לחמשת בניו, וכבמסכת בבא בתרא (ק"ח ע"ב) נִתְּן תִּתֵּן לָהֶם (במדבר כו. ז) זו נחלת אביהן, בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶם (שם) זו נחלת אבי אביהן (עיין רש"י לקמן במדבר כו. ז), והנה חפר היה בן גלעד שעל שמו היתה משפחה שנאמר בְּנֵי מְנַשֶּׁה וגו' לְגִלְעָד מִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי (במדבר כו. כט, ועיין רש"י פסוק כד לְיֹשֵׁב וכו'), וכיון שהוזכרה נחלת צלפחד ונחלת אביו חפר, אדהכי הביא רש"י ששה בנים דוגמת נחלת גלעד, שנאמר אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד אִיעָזָר מִשְׁפַּחַת הָאִיעָזָרִי לְחֶלֶק מִשְׁפַּחַת הַחֶלְקִי וְאַשֵּׁרִיאל מִשְׁפַּחַת הָאֲשֵׁרִיאלִי וְשָׁכֵם מִשְׁפַּחַת הַשְּׁכָמִי וְשָׁמִידָע מִשְׁפַּחַת הַשְּׁמִידָעִי וְחָפְרִי מִשְׁפַּחַת הַחֶפְרִי (במדבר כו. ל-לא-לב) הרי ששה.

הגורל שעל פי ח' צריך שיחיה על שני הגורלים לרב תרבה על פי הגורל ולמעט תמעט על פי הגורל, כן בב' שעירי יום הכיפורים אין די בגורל על האחד ומכללו נודע השני **לְרֹב תִּרְבָּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעֵט תִּמְעָט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקֻדָּיו יִתֵּן נַחֲלָתוֹ, עַל פִּי הַגּוֹרֵל תַּחֲלֹק נַחֲלָתוֹ בֵּין רֹב לַמְעֵט** (במדבר כו. נד-נ).

ברש"י לרב תרבה נחלתו, לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב וכו'. במה שהרבו נכסי הרב על כורחך נתמעט חלק המעט, וממה שנאמר לרב תרבה נחלתו הרי ברור הדבר שמתחלק לפי אוכלוסין אם רב ואם מעט, וממילא בהכרח שלמעט תמעט נחלתו, ומה שהיה צריך

על פי הגורל שהיה מדבר, מגיד שנתחלקה ברוח הקודש, לכך נאמר על פי ה' וברש"י על פי הגורל, הגורל היה מדבר כמו שפירשתי, מגיד שנתחלקה ברוח הקודש, לכך נאמר על פי ה', ע"כ. מה שהגורל היה מדבר נלמד מעל פי הגורל, ומוסיף רש"י שדיבור הגורל היה ברוח הקודש שנאמר על פי ה'. נלענ"ד פירוש הדברים, כל מקום שנאמר על פי ה', להורות הוא בא שהוא בעיווי ה' כמו על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו (במדבר ט. יח). אך בשום מקום בגורל לא מצאנו שנאמר על פי ה', ואמנם דברי רש"י הן מספרי וזה לשון הספרי, שומע אני מערפבים, תלמוד לומר בגורל, אי בגורל יכול שומע אני בינו לבין עצמם, תלמוד לומר על פי ה', מגיד שלא נתחלקה ארץ ישראל אלא ברוח הקדוש, אך יצאו כלב ויהושע וכן הוא אומר ויתנו לכלב את חבורו כאשר דבר משה (שופטים א. ט) ואומר ויתנו בני ישראל נחלה ליהושע בן נון בתוכם על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל את תמנת סרח בהר אפרים (יהושע יט. מט-נ). ואם כוונת היכול שומע אני בינו לבין עצמם תלמוד לומר על פי ה' היינו על פי ה' הנאמר ביהושע, על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל, והרי יהושע ככלב נחלו על פי ה' שלא בגורל. ויש חומשים שהניחו תיבות על פי ה' בסוגריים, אך רש"י הביא את לשון הספרי. והרא"ם גרס ברש"י על פי הגורל.

ואחר שהגורל שהוא על פי ה' אין די בהאחד שמכללו תדע גורל השני, הנה זה לאפוקי מגורל מקרי אשר על פי בני

להיות נכתב גם ולמעט תמעט נחלתו אף שהוא פועל היוצא בהכרח ממה שלרב תרבה, נראה בדרך אפשר שבא לומר שכך הוא דרך הגורל אשר הוא על פי ה', שאין די בגורל אחד ומכללו תדע גורל השני, כי הגורל הוא על פי ה' וכמו בשני שעירי יום הכיפורים שאין די בגורל על השעיר האחד ומכללו נדע השני, אלא ונתן אהרן על שני השעירים גזלות גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל (ויקרא טז. ח), יש את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת (ויקרא טז. ט) וגם יש את השעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי (ויקרא טז. י), ובמסכת יומא (לט ע"א) טרף בקלפי והעלה שני גזלות אחד כתוב עליו לשם ואחד כתוב עליו לעזאזל, בגורל שהוא ברוח הקודש נאמר בו על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט, ובהמשך הרש"י לרב תרבה נחלתו, הגורל היה על פי רוח הקודש כמו שמפורש בבבא בתרא (קכב ע"א) וכו'. מכל זה נמצא שהגורל שהוא על פי ה', צריך שיהיה על שני הנגדלים, וכיון שלרב תרבה על פי הגורל ולמעט תמעט על פי הגורל, לכן צריך ששניהם יהיו נכתבים בפסוק, לרב תרבה נחלתו וגם למעט תמעט נחלתו. ובפרט גורל הארץ וכבספורנו על הפסוק זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה ארץ פנען לגבלתי (במדבר לה. ב) בא"ד, אמר זאת, כי מה שכבשו חוץ לארץ לא הוצרך לחלק בגורל ובכן חלק משה את ארץ סיחון ועוג בלתי גורל כפי הנראה בספר יהושע, וזה כי ארץ סיחון ועוג אין בה קדושת ארץ ישראל כאומרו ואף אם טמאה ארץ אחוזתכם ולא היתה ראויה לגורל אשר עניינו ברוח הקודש.

אדם, וכבעובדא המסופר אודות הרמב"ם כשהמלך חבבו ביותר וצורריו השרים שונאי היהודים תככו עצות להשניאו בעיני המלך עד שדבריהם עשו שהמלך הסכים להטיל שתי גורלות לתוך קלפי, שבפתקא האחת יכתב לחיים ובשני למיתה והרמב"ם הוא יהיה אשר יגזור דין עצמו כשיוציא את אחת מהפתקאות, והיה אם יוציא לחיים יהיה דינו לחיים, וחלילה אם להיפך. ביום המיועד, לעיני המלך והשרים ניגש הרמב"ם וישלף את אחת הפתקאות, ומיד קרעה לקרעים קטנים ויבלעם. לתמיהת המלך אמר הרמב"ם וכי מה בכך, יוציאו הם את הפתק השני ולפי מה שנכתב בו יתברר איזה בלע הרמב"ם. ואכן משנוכחו כולם כי בפתקא השנית היה כתוב למיתה, הרי הבינו כולם שהרמב"ם שלף את הפתקא לחיים. הרי זהו הגורל המקרי ואין צריך להטילו על השתים.

גזירת המרגלים לא היתה על

הנשים שהן חיבבו את הארץ

ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן
הבחין אשר פקדו את בני ישראל במדבר
סיני, כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר
ולא נותר מהם איש כי אם פלב בן
יפנה ויהושע בן נון (במדבר טו. סד-סז).

ברש"י ובאלה לא היה איש, אבל על הנשים לא נגזרה גזירת המרגלים, לפי שהן היו מחבבות את הארץ, האנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר יד. ה) והנשים אומרות תנה לנו ארצה (במדבר כו. ד), לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן.

ובמדרש רבה (במדבר פרשה א' י) ונתקרבנה בנות צלפחד (במדבר כו. א), אותו הדור היו הנשים גוררות מה שהאנשים פורצים, שכן את מוצא שאמר להן אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם (שמות לב. ב) ולא רצו הנשים ומחו בב עליהן, שנאמר ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב וגו' (שמות לב. א) והנשים לא נשתתפו עמהן במעשה העגל, וכן במרגלים שהוציאו דבה וישבו וילינו עליו את כל העדה (במדבר יד. לו) ועליהם נגזרה גזרה שאמרו לא נוכל לעלות (במדבר יג. לא), אבל הנשים לא היו עמהם בעצה, שכתוב למעלה מן הפרשה כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר ולא נותר מהם איש כי אם פלב בן יפנה, איש ולא אשה על מה שלא רצו לבגס לארץ, אבל הנשים קרבו לבקש נחלה בארץ, לכך נכתבה פרשה זו סמוך למיתת דור המדבר, שמשם פרצו האנשים וגדרו הנשים.

ואם לא שמפורש במדרש, היה נראה שגזירת המרגלים היתה על כל אותו הדור, נשים כאנשים, שהרי נאמר אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה (דברים א. לה), הדור הרע הזה לכאורה כולל את כל אותו הדור, עד שפרט לך הכתוב את היוצא מן הכלל, וטפכם אשר אמרתם לבזי יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבאו שמה (דברים א. לט), היוצא מכלל הדור הוא טפכם לבד ולא יותר. ובפרט שהם אמרו ולמה ה' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז (במדבר יד. א) ואילו ה' אמר למשה אמר אליהם חי אני נאם ה' אם לא באשר דברתם באזני בן אעשה לכם וטפכם

אֲשֶׁר אִמְרָתָם לְבֹז יְהִיָּה וְהִבִּיאתִי אֹתָם וַיִּדְעוּ
 אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵאִסְתָּם בָּהּ (במדבר יד. כח-לא),
 והרי הם אמרו נשינו וטפנו יהיו לבז, ולמה
 רק טפכם ולא אמר להם נשיכם וטפכם
 אשר אמרתם לבז יהיה. לכן מכל זה היה
 נראה שאף הנשים היו בגזירה.

והנה על הפסוק אף את מטה לוי לא תפקד
 ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל
 (במדבר א. מט) פי' רש"י בא"ד וזה לשונו, צפה
 הקב"ה שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין
 מבין עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר,
 אמר אל יהיו אלו בכלל, לפי שהם שלי
 שלא טעו בעגל, וכתב הרא"ם מה שברש"י
 לפי שהם שלי שלא טעו בעגל והיה לו
 לומר שלא טעו בדברי המרגלים שבעבורם
 היתה הגזירה, יש לומר שגם הלויים טעו
 במרגלים ועם כל זה לא הענישם מפני
 שלא טעו בעגל, אבל שאר שבטים שטעו
 בשניהם יחד בדברי המרגלים וגם בעגל,
 בהם נגזרה הגזירה של ארבעים שנה ולא
 על הלויים, וכמו שמוכיח רש"י בפרשת
 שלח על הפסוק וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רָעִים בְּמִדְבָּר
 אַרְבָּעִים שָׁנָה (במדבר יד. לג) שלא מת אחד
 מהם פחות מבין ששים, לכך נגזר ארבעים
 כדי שיהיו אותם של בני עשרים מגיעין
 לכלל ששים, ושנה ראשונה היתה בכלל
 ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים,
 לפי שמשעשו את העגל עלתה גזירה זו
 במחשבה אלא שהמתין להם עד
 שתתמלא סאתם וזהו שנאמר וּבָיִים פָּקְדִי
 (שמות לב. לד, וּבָיִים פָּקְדִי וּפְקַדְתִּי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם)
 במרגלים, וּפְקַדְתִּי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם, ואף
 כאן נאמר תִּשָּׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם (במדבר יד. לד)
 שתי עוונות, של עגל ושל תלונה.

וכעת אפשר לומר דאף אם לא היה מתברר
 לנו שהנשים לא היו בחטא המרגלים
 אבל דין הוא שלא יהיו בגזירת מרגלים,
 שהרי מתוך שתי העוונות, בעוון העגל בודאי
 לא היו, וכבפרקי דרבי אליעזר (פרק מה)
 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶהְרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר
 בָּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנִיתִיכֶם וְהִבִּיאוּ אֵלַי
 (שמות לב. ב) שמעו הנשים ולא רצו ולא
 קבלו עליהן ליתן נזמיהן לבעליהן אלא
 אמרו להם לעשות עגל ותועבה שאין בו
 כח להציל לא נשמע לכם.

ואדהכי במסכת מגילה (כב ע"ב) תא שמע,
 זה הכלל וכו' ושאין בו ביטול מלאכה
 לעם כגון ראשי חדשים וחולו של מועד
 קורין ד', וברש"י כגון ראשי חדשים
 בא"ד, ושמעתי מפי מורי הזקן ז"ל
 שניתנה להם מצוה זו בשביל שלא פרקו
 נזמיהן בעגל, ועוד מביא רש"י מפרקי
 דרבי אליעזר (פרק מה הנ"ל) שבשכר זה נתן
 הקב"ה לנשים בעולם הזה שישמרו ראש
 חודש יותר מהאנשים, ולעולם הבא
 שעתידות להתחדש כראשי חדשים
 שנאמר תִּתְחַדֵּשׁ בְּנֶשֶׁךְ נְעוּרֵיכֶי (תהלים קג. ה)
 הַמְשֻׁבָּע בְּטוֹב עֲדִיד תִּתְחַדֵּשׁ בְּנֶשֶׁךְ נְעוּרֵיכֶי. אמנם שם
 בפרקי דרבי אליעזר הובא ראש הפסוק
 הַמְשֻׁבָּע בְּטוֹב עֲדִיד וגו', ואפשר לומר
 לפי שנאמר הַמְשֻׁבָּע בְּטוֹב עֲדִיד
 תִּתְחַדֵּשׁ בְּנֶשֶׁךְ נְעוּרֵיכֶי, כלומר המשביע
 בטוב עדיד היינו אותן עדיים ונזמים
 שמיאנת לפרוק מעליך, אותם משביע
 הקב"ה בטוב ולכן תתחדש כנשר
 נעוריכי לעתיד לבא במהרה בימינו. עוד
 עיין מה שכתבנו בזה על הפסוק וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים אֶהְרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בָּאָזְנֵי
 נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנִיתִיכֶם (שמות לב. ב).

בבית דין והם הקובעים את הזמן מתי יקדשוהו ברגלים, נמצא שאין הנשים נפסדות במה שהן פטורות ממצוות התלויות בזמן, כי על כל פנים קביעות הזמן הוא יום טוב להם.

תיקון הזמן וכל הכ"ח עתים שבספר קוהלת ובענין מה שישראל המה המקדשים את הזמן ושולטים עליו, פ"א בשיעור גמרא אמרנו במעלת הקביעת עתים לתורה במה שבספה"ק דברי אמת להחזקה מלובלין זי"ע (פרשת זכור) בהפסוק כי יד על ים יזה (שמות יז טז), י"ה הן רעין דלא מתפרשין ולא כו"ה שהוא בחדס וגבורה, וזה שורש הכ"ח עתים (שבספר קוהלת ג, עת ללדת ועת למות, עת לטעת ועת לעקור נטיע, עת להרוג ועת לדפוא, עת לפחזן ועת לבנות, עת לבכות ועת לשחוק, עת ספוד ועת רקוד, עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים, עת לחבוק ועת לחזק מחבק, עת לבקש ועת לאבד, עת לשמור ועת להשליך, עת לקרוע ועת לתפור, עת לחשות ועת לדבר, עת לאהב ועת לשנא, עת מלחמה ועת שלום) מרומז ביד ימין ויד שמאל, ב' פעמים יד הוא כ"ח, וכשנזכר יהיה אחדות גם בחדס וגבורה תמיד ויהיה העתים רעים רק על שונאי ישראל ויהיה כבוד שמים, וזהו תמחא את זכר עמלק (דברים כה. ט) על ידי לא תש כח כי לא יהיה תשות בכ"ח עתים כי יהיה הכל לטובת ישראל כנ"ל, ע"כ מספה"ק דברי אמת, והוספנו כי בקביעת עתים לתורה אפשר לתקן כל העתים שיהיו לטובתינו.

יוסף בשביל שחיבב את הארץ

אמר והעליתם את עצמותי מזה אתכם

ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחת מנשה בן יוסף (במדבר כו. א).

ומה שהנשים בשכר שלא פרקו נזמיהן בעגל קיבלו דוקא את ענין שמירת ראש חודש ושעתידות להתחדש כראשי חדשים, אמרנו בסיעתא דשמיא, לפי שבספר שבתי לוחות (להגה"ק רבי יחיאל מיכל בן הגאון המופלג אליעזר, נעקד"ה בק"ק נעמרב בגזירות שנת ת"ח) בחלק הנהגות ודרך האדם (סעיף ז) כתב טעם שמצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ולמה יגרע נחלתן בזה, לפי הידוע מזוה"ק שג' רגלים המה כפרה לעון העגל, כי עוון העגל היה מה שטעו בין שש לשבע כבחז"ל (שבת פט ע"א) כי ביש משה (שמות לב. א), ועל כן נתן לנו הקב"ה לקדש את הזמן בשלוש רגלים ועל ידי כך יהיה תיקון לעוון העגל (ובשם היהודי הקדוש מפרשיסחא, עון העגל שנמשך ו' שעות, מתבטל בששים שון ש"ס שעות שיש בג' רגלים שון ט"ז ימים שון ש"ס שעות), אבל נשים שלא רצו ליתן זהב לעגל, הן אינן צריכות לתיקון עוון העגל ועל כן המה פטורים ממצוות עשה שהזמן גרמא ושבח הוא להם, ובוזה ביאר שם מה שאמרה האתון לבלעם מה עשיתי לך כי הפיתני זה שלש רגלים (במדבר כב. כח) ופי' רש"י רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים בשנה, כי כוחו של בלעם היה שהיה יודע לכיין את הזמן, אבל אם ישראל משמרים שלוש רגלים, אזי המה מקדשים את הזמן ושולטים עליו, ועל כן שם ה' בפיה לומר לבלעם, אתה רוצה לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים ואם כן הם שולטים על הזמן. ואחר הדברים האלה אפשר שיתבאר מה שנתן להם ה' שכרם בעולם הזה לשמור ראשי חדשים דוקא ולעולם הבא שעתידות להתחדש כראשי חדשים, כי ישראל מקדשים זמן שלוש רגלים על ידי ראשי חדשים הנקבעים

ברש"י למשפחות מנשה בן יוסף למה נאמר, והלא כבר נאמר בן מנשה, אלא לומר לך יוסף חיבב את הארץ שנאמר וְהָעֵלִיתָם אֶת עַצְמֹתַי (בראשית נ, כה), ובנותיו חיבבו את הארץ שנאמר תִּנְהַלְנוּ אֶתְּחָהּ (במדבר כו, ד).

נשאלנו על ידי ח"א אולי מה שאמר יוסף והעליתם את עצמותי מזה אתכם הוא בסיבת מה שאמרו ביעקב כשביקש אל נא תִּקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם (בראשית מז, כט) שסופה להיות עפרה כנים ומרחשין תחת גופי ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרים עבודת אלילים, ומנא לן שבשביל חיבוב הארץ אמר יוסף והעליתם את עצמותי. והשיבונו במין השאלה, שלכאורה מנין לחז"ל שמה שאמר יעקב אל נא תקברני במצרים הוא בשביל אותם ג' טעמים ולמה אנחנו לא נאמר שהטעם הוא בשביל שיעקב אבינו היה מחבב את הארץ, אלא ודאי שחיבוב הארץ היה ביעקב אבינו ולזה אמר לו הקב"ה אל תִּירָא מִדֶּדָה מִצְרִימָה וגו' וְאֶנֶכִּי אֶעֱלֶךָ גַּם עֲלֶה (בראשית מז, ג-ד) וגם יוסף שאמר והעליתם את עצמותי הוא בשביל חיבוב הארץ ואף בכל בן ישראל תולים בטוב אפילו בלי הוכחה לכך, וכמו שאמרנו בדברי הרבי ר' העשיל מקרקא והגר"א בההיא עוברה דארחא (ימא פב ע"ב) ואמר רבי לחושו לה דיומא דכיפורי הוא ואילחישא קרי עליה בְּטָרָם אֶצְרָךְ בְּבִטָן יִדְעִיתִךְ (ימיה א, ה) ונפק מינה רבי יוחנן וההיא עוברה דארחא ואמר רבי חנינא לחושו לה ולא אילחישא קרי עליה זרו רְשָׁעִים מִרְחָם (תהלים נח, ד) ונפק מינה

שבתאי אצר פירי, שלכאורה האיך אפשר להינבא על תינוק בעת שהוא במעי אמו אשר כשיגדל יהא רשע בשביל שעתה כשהוא במעי אמו לא נרגע ולא אילחש ביום הכיפורים, אלא שרבי חנינא למד זאת מסיפא דקרא זרו רְשָׁעִים מִרְחָם תָּעוּ מִבֶּטֶן וגו' כְּמוֹ פֶּתֶן חֲרָשׁ יֵאָטֵם אֲזִנּוֹ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחְשִׁים (תהלים שם ד-ה-ו), וכיון שלא ישמע לקול מלחשים, ממילא ודאי זורו רשעים מרחם, ועל דברים אלה הוספנו שלומר בעוברה דאילחישא בטרם אצרך בבטן ידעתך ויהיה צדיק אין צריך אסמכתא לכך, כי לומר טוב על הזולת די במה שאמו העוברה אילחישא, לא כן לומר על הזולת דבר לא טוב אי אפשר אם לא שיש אסמכתא והוכחה ברורה ומוצקת. ממילא פשוט הוא שהעלאת עצמות כל השבטים לארץ ישראל הוא בשביל ומטעם חביבות הארץ שהיה בהם וכבמדרש (בראשית רבה פרשה צ. ה) שְׁכָל הָאֲבוֹת תוֹבְעִין וּמִחֻבְבֵּין קְבוּרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ורק ביעקב אמרו אשר אל נא תקברני במצרים לפי שסוף עפרה להיות כנים ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרים עבודת אלילים ולא אמרו שביקש כן בשביל שהיה מחבב את הארץ, כי יעקב אבינו אמר ליוסף גם את הלאו אל נא תִּקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם (בראשית מז, ל) וגם את העשה וְשִׁכַּבְתִּי עִם אֲבֹתִי וְנִשְׁאָתְנִי מִמִּצְרַיִם (בראשית מז, ל) ואין די בעשה לבד, על כורחך ענין זה הוא בשביל הג' דברים וכמו שכבר ביארנו בפרשת ויחי על פי שברא"ם שושכבתי עם אבותי בבחינת קום ועשה מטעם שאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול

מחילות, ואל נא תקברני במצרים בבחינת לא תעשה מטעם שסופה להיות עפרה כנים ומרחשין תחת גופי אי נמי שלא יעשוני מצרים עבודה זרה, ועיין מה שכתבנו שם חישוב הנראה אמת ונכון.

ויעפילו בגימטריא צלפחד

אָבִינוּ מֵת בְּמִדְבָּר וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעָדִים עַל ה' בַּעֲדַת קִנְחָ בִּי בְּחֵטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ (במדבר כו. א.)

תנו רבנן (שבת צ"ב) מקושש זה צלפחד וכן הוא אומר וַיְהִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר וַיִּמָּצְאוּ אִישׁ וּגּוֹ' (במדבר ט. לב) ולהלן הוא אומר אבינו מת במדבר, מה להלן צלפחד אף כאן צלפחד דברי רבי עקיבא, אמר לו רבי יהודה בן בתירא, עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדברין, התורה כיסתו ואתה מגלה אותה, ואם לאו, אתה מוציא לעז על אותו צדיק, ואלא הא גמר גזירה שוה, גזירה שוה לא גמר, אלא מהיכא הוה, מוֹיֵסֶה (במדבר יד. מד) הוה.

ובשפת אמת כתב דמנא לרבי יהודה בן בתירא ללמוד שצלפחד היה מן אותם שהעפילו. והנה נאמר וַיִּעְפְּלוּ לַעֲלוֹת אֶל רֹאשׁ הָהָר (שם), אמנם בכתוב נאמר ויעפלו חסר יו"ד, אך בגמרא אלא מהיכא הוה מויעפילו הוה, בגמרא הביאו ויעפילו מלא ואולי לרמוז שוֹיֵעְפִילוּ גימטריא צֶלְפָּחַד, ושורר בבעל הטורים (במדבר יד. מד) והרוקח צֶלְפָּחַד בגימטריא וַיִּעְפְּלוּ, ואף שהויעפילו שבפסוק הוא חסר, אך כבר מצאנו תיבה חסירה

שבגימטריא תהא נחשבת מלא, כמו ברש"י על הפסוק וְהָיָה לָכֵם לְצִיצִת וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' (במדבר טו. לט) שפי' רש"י שמנין גימטריא של ציצית שש מאות, ושמונה חוטים וחמישה קשרים הרי תרי"ג, והלא ציצית חסר כתיב ובגימטריא תק"ץ ועם כל זאת לגימטריא כאן יהא נחשב מלא.

נתון נתן להם בלשון זכר, והעברת את נחלת אביהן להן בלשון נקבה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, בֶּן בְּנוֹת צֶלְפָּחַד דִּבֶּרְתָּ נָתַן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזָּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֶחָי אֲבִיהֶם וְהִעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן (במדבר כו. א-ו.)

ברש"י נתון נתן, שני חלקים, חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר. וברש"י והעברת, לשון העברה הוא במי שאינו מניח בן ליורשו, דבר אחר על שם שהבת מעברת נחלה משבט לשבט, שבנה ובעלה יורשים אותה.

וכעת מתיישב בכפתור ופרח מה שפעם אחת נאמר לָהֶם בלשון זכר ופעם ב' נאמר לָהֶן בלשון נקבה. שבתחילת הפסוק נתון נתן להם בלשון זכר מדבר מנחלת חפר כמו שמפורש נתון נתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי אביהם דהיינו שבתוך אחי צלפחד יטלו גם בנות צלפחד את חלקו של חפר, ולפי שבירושה זו נכללות בנות צלפחד בתוך אחי צלפחד לכן שייך להם ולא להן, ומאותו טעם גם נאמר בתוך אחי אביהם ולא נאמר אביהן כמשפט הדקדוק

לכך כתיב להם כמו לזכרים, ע"כ מחנוכת התורה. וכנ"ל שבנחלת חפר ירשו בנות צלפחד עם דודיהן הזכרים, מה שאין כן בהמשך הפסוק כשמדבר מנחלת צלפחד שבנותיו לבדן היו הנוחלות, נאמר להן.

וא"ו יתירה בפסוק ואלה בני צבעון וברש"י על הפסוק וממחרת והנותר ממנו יאכל (ויקרא ז. טו) וי"ו זו יתירה היא ויש כמוה הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה וכו'. אך אחר הדברים הנ"ל, אולי בבני צבעון טעמא רבה להוא"ו, כי בא לרבות גם הבת לחלוקת ירושה.

עלה אל הר העברים מלשון העברה שאינו מניח בן ליורשו, ולכן יפקוד ה' איש על העדה אשר יוציאם ויביאם בנאמנות והנה אחר פרשת נחלת בנות צלפחד נאמר ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הנה וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל וראיתה אתה ונאספת אל עמי (במדבר כו. יב-ג) ואחר פרשה זו נאמר וידבר משה אל ה' לאמר יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו וגו' (במדבר כו. ט-טז-יז), וברש"י יפקוד ה' אלהי הרוחות, כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיעה שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי, אמר לו הקב"ה לא כך עלתה במחשבה לפניי, כדאי הוא יהושע ליטול שכר שימושו שלא מש מתוך האהל. ועל דברינו דלעיל הוסיף לנו ח"א שכיון שאמר ה' למשה עלה אל הר העברים מלשון העברה השייך במי שאינו

לנקבות, וזה הטעם שכאן לא נאמר בלשון העברה אלא בנתינה נתון תתן, הגם שעל ידי שבנות צלפחד יטלו אותו חלק יתכן שבעתיד תהיה בזה העברה לשבט אחר, אבל בהתייחסות לירושת חפר לא היתה העברה אלא נתינה. אבל בהמשך הפסוק והעברת את נחלת אביהן להן מדבר מנחלת צלפחד לבנותיו, שהרי העברה שייך כשאין בנים לירש, לכן נאמר להן בלשון נקבה היינו לבנותיו, כי הן הנוחלות ולא בנים.

וברמזו מדויק לשון הגמרא (סנהדרין ד' ע"א) ראויה פרשת נחלות שתיכתב על ידי משה רבינו אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן, ראויה היתה פרשת מקושש שתיכתב על ידי משה רבינו אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו, ללמדך שמגלגלין חובה על ידי חייב וזכות על ידי זכאי, זכו בנות צלפחד ונכתב על ידן, נתחייב מקושש ונכתבה על ידו, והרי פרשה לשון נקבה ולמה זכו בנות צלפחד ונכתב על ידן בלשון זכר, אלא לרמזו על הנ"ל אמרו נכתב על ידן בלשון זכר.

ובחנוכת התורה זה לשונו, אפשר לומר דמכאן יש ראיה למה שכתבו התוס' בשם הרבינו תם (בבא בתרא קטז ע"ב) בד"ה מלמד שבא וכו', דענה אשה היתה, והא דכתיב הוא ענה (בראשית לו. כד, ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את הימם במדבר) בלשון זכר היינו משום שירשה עם אחיה צבעון כזכר וכו' עיין שם, ומכאן יש ראיה לזה, דכתיב נתון תתן להם ולא כתיב להן כמשפט הלשון לנקבות רבות, אלא לפי שצויה ליתן להם ירושה כמו לזכרים,

מניח בן ליורשו הבין משה רבינו כי זה אשר יהיה יורש את מנהיגותו לישראל לא מבניו הוא, ולכן תיכף ומיד היה מבקש יפקוד ה' אלהי הרוחות לבל בשר איש על העדה אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו ואשר יוציאם ואשר יביאם שיהיה מנהיג את ישראל במסירות ובנאמנות וכברש"י שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו ושיהא יוצא בראש חיילותיו ונכנס בראש ואשר יוציאם בזכותיו ויביאם בזכותיו וכו'.

אבל כעת שנתחדש דין בנות צלפחד להיות נוחלות, הרי אין גריעותא ביהושע אף שאין לו בנים רק בנות ושוב אינו ראש קטיעה בענין כי בנותיו נוחלות, וזהו שאמר לו הקב"ה למשה תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיעה שעה שאתבע שיירשו בני את גדולתי, אמר לו הקב"ה שיהושע אף שאין לו בנים אינו ראש קטיעה כי יש לו בנות נוחלות כמו בנות צלפחד וכדאי הוא יהושע ליטול שכר שימושו וכו'.

בחידוש דין בנות צלפחד להיות נוחלות בארץ נתחדש גם ליהושע שאין הוא ראש קטיעה עוד אפשר להוסיף. מה שברש"י יפקוד ה' שכיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיעה שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי אמר לו הקב"ה כדאי הוא יהושע ליטול שכר שימושו שלא מש מתוך האהל, הנה כשנתחדש דין בנות צלפחד להיות נוחלות בארץ נתחדש דין זה גם ליהושע כי יהושע אף הוא לא זכה לבנים רק לבנות (פסחים קט"ז) דכתיב נון בְּנוֹ יְהוֹשֻעַ בְּנוֹ (דברי הימים א' ז. כז) ועד שאמר הקב"ה למשה בְּנוֹת צִלְפָּחַד הִבְרֹת וגו' וְהִעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן (במדבר כז. יז) היה יהושע בן נון נקרא ראש קטיעה וכבמסכת סוטה (לה ע"א) וַיֵּהָס כָּלֵב (במדבר יג. ל) שהסיתן בדברים דחוייה יהושע דקא משתעי אמרי ליה דין ראש קטיעה ימלל, ופי' רש"י בגמרא שם דחוייה כלב ליהושע שרצה לדבר ושיתקוהו בנויפה ואמרו לו ראש הקטוע ידבר, מי שראשו קטוע שאין לו בנים ליטול חלק בארץ הוא ידבר בפנינו (בתמיה), ע"כ,

חסרון אמונה הוא חמור ביותר
וְרֵאִיתָה אֶתֶּה וְנִאֲסַפְתָּ אֶל עַמִּיךָ גַּם
אֶתֶּה כְּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אֶהְרֹן אֲחִיךָ, כְּאֲשֶׁר
מָרִיתָם בִּי בְּמִדְבַּר צֵן בְּמִרְיַב־הָעֵדָה
לְהַקְדִּישֵׁנִי בַּמִּזְבֵּחַ לְעֵינֶיךָ (במדבר כז. יג-יד).

ברש"י כאשר נאסף אהרן אחיך בא"ד, בכל מקום שכתב מיתתם כתב סרחונם, לפי שנגזרה גזירה על דור המדבר למות במדבר בעוון שלא האמינו, לכך ביקש משה שיכתב סרחונו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים היה. כן ברש"י על הפסוק יַעֲזֹב לֹא הָאֱמָנָתָם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֱל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ (במדבר כ. יב) גילה הכתוב שאילולא חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ, כדי שלא יאמרו עליהם בעוון שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו כך היה עוון משה ואהרן וכו'.

והוא ממסכת יומא (פ ע"ב), שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל, משה ודוד, משה אמר יכתב סורחני שנאמר יען לא

הקב"ה אמר למשה קח את יהושע
וסמכת ידך עליו והעמדת אותו לפני אלעזר
הכהן והעדה ואילו משה מתחילה העמידו לפני
אלעזר והעדה ואחר כך ויסמוך את ידיו עליו
וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ
בֶּן נֹון אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֹתוֹ
יָדְךָ עָלָיו, וְהֶעֱמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֱלֹעָזָר
הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי כָל הָעֵדָה וְצִוִּיתָהוּ אֹתוֹ
לְעִינֵיהֶם, וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה'
אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמִידֵהוּ לִפְנֵי
אֱלֹעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי כָל הָעֵדָה, וַיִּסְמֹךְ
אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'
בְּיַד מֹשֶׁה (במדבר כו. יח-ט-כב-ג).

צריך לעיין למה שינה משה מסדר
הדברים שנצטווה. כי בציווי של הקב"ה,
מתחילה קח לך את יהושע וסמכת את
ידך עליו ורק אחר כך והעמדת אותו
לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצויתו
אותו לעיניהם, ואילו בעשיה, מתחילה
ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר
הכהן ולפני כל העדה ואחר כך ויסמוך
את ידיו עליו ויצווהו וגו'. ואי תימא
שעשה הסמיכה לעיני כולם בשביל לחזק
את מעמדו של יהושע כמנהיג, עדיין וכי
בשביל כך אפשר לשנות מן הסדר
שנצטווה מהשי"ת.

אמנם אפשר, לפי שבאוהחח"ק זה לשוננו,
ויעש משה כאשר צוה ה' וגו' פירוש סמוך
למצות המלך, והגם שה' לא צוה לו כן
אלא תשובה למאמרו ואין הכרח שיעשה
הדבר תיכף, אף על פי כן מיהר עשות
מאמר ה', ע"כ. כלומר אחר שצווי זה
של השי"ת למשה היה תשובה למאמרו
של משה ופקד ה' וגו' איש על העדה
אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו.

האמנתם בי להקדישני, דוד אמר אל יכתב
סורחני שנאמר אֲשֶׁר יִנְשֹׂי פֶשַׁע כְּסוּי
חֲטָאָה (תהלים לב. א), משל דמשה ודוד למה
הדבר דומה, לשתי נשים שלקו בבית דין,
אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית,
אמרה להן אותה שאכלה פגי שביעית,
בבקשה מכס הודיעו על מה היא לוקה,
שלא יאמרו על מה שזו לוקה זו לוקה,
הביאו פגי שביעית ותלו בצוארה והיו
מכריזין לפניו ואומרים על עסקי שביעית
היא לוקה, ע"כ. הרי שחסרון האמונה הוא
חמור ביותר, שהרי משה רבינו ביקש
שיפורסם ויהיה נכתב סרחונו, ובלבד
שלא יאמרו שהיה מקטני אמנה חלילה.

משה שקיבל תורה מסיני ידע שעיקר
התורה היא האמונה, כי גם אם במשך
הדורות נחלשים במצוות, אבל עיקר
העיקרים ויסוד היסודות הוא האמונה,
וכדרש רבי שמלאי (מסכת כד ע"א) שש
מאות ושלש עשרה מצוות נאמרו לו למשה
וכו', בא דוד והעמידן על אחת עשרה
דכתיב וכו', בא ישעיהו והעמידן על שש
דכתיב וכו', בא מיכה והעמידן על שלש
דכתיב וכו', חזר ישעיהו והעמידן על
שתים שנאמר וכו', בא חבקוק והעמידן
על אחת שנאמר וְצִדִּיק בְּאַמוּנָתוֹ יִחְיֶה
(חבקוק ב. ד), ובריב"ז ד"ה והעמידן על אחת
עשרה, שבתחילה היו צדיקים והיו יכולים
לקבל עול מצוות הרבה, אבל דורות
האחרונים לא היו צדיקים כל כך, ואם באו
לשמור כולן אין לך אדם שזוכה, ובא דוד
והעמידן כו' כדי שיוכו אם יקיימו י"א
מצוות הללו, וכן כל שעה דורות של
מטה הולכין וממעטין אותו.

וְאִשֶּׁר יוֹצִיאִם וְאִשֶּׁר יְבִיאִם וגו' (במדבר כו. טז) – לכן נזדרזו משה ועשה, ונזדרזו במה שביקש יפקוד ה' איש על העדה ומיד ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה, ועם מה שנצטווה וסמכת את ידך עליו, בזה המתין עד שיעמידם לפני העדה כנ"ל. ממילא לא שעייב בזמן את מעמד הסמיכה, אלא שבהעמדתו לפני העדה נזדרז בזמן.

כיון שויסמוך את ידיו עליו בעין יפה יותר ממה שנצטווה, לכן עשה זאת רק אחר שהעמידו לפניהם ואם תקשיני שעדיין גם בזה סוף סוף שינה מן הסדר שנצטווה להיות סמיכה בתחילה ואחר כך העמדה. אז אפשר לומר בדרך אחר מה שמתחילה ויקח את יהושע ויעמידהו וגו' ואחר כך ויסמוך את ידיו עליו, כי לא רק בזה שינה, אלא גם בהשפעה על יהושע שינה, שהרי בסמיכתו השפיע עליו הרבה יותר ממה שנצטווה, וכבר ש"י ויסמוך את ידיו עליו, בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה, שהקב"ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו, למה הדבר דומה, לאדם שבא אל החנווני לקנות חמישה קנקני יין לכבוד משתה בנו, ואומר לו החנווני כי לכבוד המשתה הוא החנווני יתן מתנה משלו מאה קנקנים, והנה אם היה קונה מהחנווני חמישה קנקנים כי אז היה הלוקח נוטלם בסלו ונושאם בעצמו אל בית המשתה, אך כיון שהחנווני נותן משלו מאה, הרי לאור נתינתו בעין יפה, ודאי לא תיכף ומיד יקבל בעל המשתה את מאת הקנקנים לתוך סלו הקטן והחלש, כי אין מדובר בחמישה קנקנים אלא במאה, ולכן אל בית המשתה יגיעו

הקנקנים במשאית וברכב המוביל של החנווני הנותן בעין יפה. כן כאן, אם משה רבינו היה נותן בכמות שנצטווה, היה נותן מיד לפני הגיעו אל בית המשתה כלומר בטרם העמידו את יהושע לפני אלעזר הכהן וכל העדה. אך כיון ששינה ויסמוך את ידיו עליו בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה, לכן מתחילה העמידו לפני אלעזר הכהן והעדה, ואחר כך ויסמוך את ידיו עליו במידה רבה וגדושה, ולא תימא שהרי סוף סוף גם בזה שינה, כי מסתמא אם השינוי הוא כדי להיות משפיע יותר עוד הרבה שפע בשביל יהושע בפרט ובשביל כל בר ישראל בכלל, בזה אין קפידא שלא לשנות. אמנם כבר ראינו כמה מקומות שנעשה בשינוי מהציווי, וכגון שהקב"ה צוה וְלָקַחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמִּשְׁקוֹף (שמות יב. ז) מתחילה מזוזות ואחר כך משקוף, ואילו בהוראת משה לבני ישראל הקדים משקוף למזוזות שנאמר וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת (שמות יב. כב), אך בכל מקום שנעשה בשינוי, כבר נתנו טעם לשבח למה שינה.

פני משה ששרתה עליו שכינה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה המקבלת אורה מאור החמה וְנָתַתָּה מִהוֹדֶךָ עָלָיו לְמוֹעֵן יִשְׁמְעוּ כָּל עַדְתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר כו. כ).

במסכת בבא בתרא (ע"א) ונתתה מהודך עליו ולא כל הודך, זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה. ותנו רבנן (סוכה כח

ע"א) שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלושים מהן ראויים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו ושלושים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, ע"כ. כי הלבנה מקבלת אורה מאור החמה אבל החמה נבראה באורה על ידי הבורא יתברך שמו ואינה מקבלת מזולתה. משה ששרתה עליו שכינה הרי פניו כפני חמה, יהושע שהעמיד חמה, פניו כפני לבנה המקבלת אורה מאור החמה.

וכיון שפני משה כפני חמה לענין ששרתה עליו שכינה כנ"ל, אם כן זהו דדרש רבי יהודה ברבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש (תגינה טו ע"א) כל המסתכל בג' דברים עיניו כחות, בקשת ובנשיא ובכהנים, בקשת דכתיב כְּמֵרָאָה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעֵינֵי בְּיוֹם הַגִּשָּׁשׁ כֵּן מֵרָאָה הַנֶּגֶז סָבִיב הוּא מֵרָאָה דְּמֵוֹת כְּבוֹד ה' (יחזקאל א. כח), בנשיא דכתיב ונתתה מהודך עליו, בכהנים בזמן שבית המקדש קיים שהיו עומדין על דוכנן ומברכין את ישראל בשם המפורש (שהשכינה שורה על קשרי אצבעותיהם), ע"כ. המסתכל בקשת ובכהנים עיניו כחות לפי שיש שם מראה שכינה, והמסתכל בנשיא דגמר מונתתה מהודך עליו, ונתתה מהודך שלך משה שפניו כפני חמה ששרתה עליו שכינה, נתתה עליו על יהושע.

העוסק בתורה כאילו הקריב קרבן,

ותלמוד תורה דברים גדול מהקרבת תמידין

וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְגו', וַיִּסְמְכוּ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה (במדבר כו. כב-כג).

בבעל הטורים ויצוהו כאשר דיבר ה' ביד משה, ציווהו שלא לבטל תורה ותמיד מפני המלחמה, ולכך סמך כאן פרשת תמיד, ע"כ. וכנגד הציווי הזה איתא במסכת מגילה (ג' ע"א ע"ב) וַיְהִי בְּהִיּוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירְחוֹ וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנֵה אִישׁ עֹמֵד לִנְגְדוֹ (יהושע ה. יג-יד) וכו', אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה.

ובהמשך בפרשת התמיד וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קֶרְבְּנִי לַחֲמִי לְאִשֵּׁי רִיחַ נִיחָחִי תִשְׁמְרוּ לְהִקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ (במדבר כח. א-ב) כתב בעל הטורים, מֹשֶׁה לֵאמֹר צוּ אֶת סוֹפֵי תִיבוֹת תּוֹרָה, לומר שהעוסק בתורה כאילו הקריב קרבן, ע"כ. ומי נתלה במי, הוי אומר קטן נתלה בגדול (תענית ד' ע"א גדול יום הגשמים יותר מיום שניתנה בו תורה שנאמר יַעֲרֹף כְּכֶסֶד לִקְחִי, מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול), ואם העוסק בתורה כאילו הקריב קרבן, הרי שהקרבת קרבן הוא נחשב יותר מעסק התורה, ואולם כשאמר לו המלאך ליהושע אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה ראינו שעסק התורה נחשב יותר מהקרבת קרבן, שאמר לו יהושע על איזה מהן באת אמר לו עֲתָה בָּאתִי (יהושע ה. יד), מִיד וַיֵּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בְּלִילָהּ הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם (יהושע ה. ט) אמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה ואמר רב שמואל בר אבניא גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין שנאמר עתה באתי.

ואפשר אשר מה שהעוסק בתורה הרי הוא כאילו הקריב קרבן, זהו ביחיד העוסק בתורה, ומדוייק בלשון בעל

הטורים שלא אמר שעסק התורה הרי כאילו הקרבת קרבן, אלא שהעוסק בתורה כלומר יחיד העוסק הרי הוא כאילו הקריב קרבן. אבל רבים העוסקים בתורה, ודאי שהוא נחשב יותר מקרבן. וכן בתירוץ הגמרא שם במגילה לא קשיא הא דרבים והא דיחיד.

תורת דוד המלך היא תורת רבים

אך עדיין דוד שהיה עוסק בתורה ביחיד ואמר לו הקב"ה (שבת ל' ע"א ומכות י' ע"א) כִּי טוֹב יוֹם בַּחֲצִירֶיךָ מֵאַלְפֶּי (תהלים פד. יא) טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח. ואפשר שלפי שדוד הוא יחיד העוסק בתורה, לכן היה סובר שבנין בית המקדש ועבודתו נחשבת יותר מתורת היחיד שלו דוד. ולזה אמר לו הקב"ה שבגלל היותך דוד מלך ישראל, לכן נחשבת תורתך כתורת רבים וטוב לי יום אחד שאתה כמלך ישראל עוסק בתורה לפני יותר מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב.

הקב"ה אמר למשה קח את יהושע וסמכת

את ידך האחת עליו ואילו משה סמך שתי ידיו

וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמֵדְהוּ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפָנָיו כָּל הָעֵדָה וַיִּסְמְךָ אֶת יָדָיו עָלָיו (במדבר כו. כב-ג).

ברש"י, ויסמוך את ידיו עליו בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה, שהקב"ה אמר לו וַיִּסְמְכָהְךָ אֶת יָדְךָ (במדבר כו. יח) והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה.

לולא דמסתפינא אמינא בדרך אפשר, הקב"ה אמר למשה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו ידך האחת, אבל מה נאמר אחר כך, וַיַּעֲמֵדְהוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפָנָיו כָּל הָעֵדָה וַיִּצְוֶתָהּ אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם וּנְתַתָּה מִהוֹדֶךָ עָלָיו (במדבר כו. יט-כ) וברש"י ונתתה מהודך עליו זה קירון עור פנים. וכיון שלמשה הקירון עור פנים היה מידו כביכול של הקב"ה וכברש"י על הפסוק ומשה לא יָדַע כִּי קֶרֶן עוֹר פָּנָיו (שמות לד. כט) מהיכן זכה משה לקרני ההוד, רבותינו אמרו מן המערה שנתן הקב"ה ידו על פניו שנאמר וּשְׁכַתִּי כְּפִי (שמות לג. כב), ממילא מה שמשה רבינו עליו השלום עשה ליהושע בשתי ידיו, ביד האחת עשה לפי שכך נצטווה וסמכת את ידך עליו, ואילו יד שניה היתה בשביל ונתתה מהודך עליו זה קירון עור פנים ובבחינת פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה (בבא בתרא עה ע"א) וכברש"י ונתתה מהודך ולא כל הודך, נמצינו למדין פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, רק שקירון של משה היה בחינת חמה אור ראשון שקיבל מהבורא יתברך שמו, מה שאין בן יהושע בחינת לבנה המקבלת אורה מהחמה. זהו ונתתה מהודך שלך עליו בידך. ועל עוד עניינים מיד אחת וב' ידים עיין מה שכתבנו על הפסוק וַיִּסְמְךָ יְדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֵלָה וַיִּנְרָצָה לוֹ לְכִפֹּר עָלָיו (ויקרא א. ח).

ומה שמשה רבינו זכה לקרני ההוד מידו של הקב"ה כביכול, כן מהוד זה בידו העביר ליהושע, אפשר דוגמתו באליהו שפרש על אלישע את אותה אדרת שבה הסתיר

אליהו עצמו לבל יראה בהתגלות האלהית כמו שנאמר וַיֹּאמֶר צֵא וְעַמְדַת בְּהָר לְפָנַי ה' וגו' ואחר האש קול דממה דקה ויהי כשמע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה וגו' (מלכים א' יט. יא-יב-יג) ובמצודת דוד כך פנו באדרתו לבל יביט אש הכבוד כמו שנאמר במשה ויסתר מִשֶׁה פָּנָיו (שמות ג. ג. ויסתר משה פניו כי ירא מהבית אל האֱלֹהִים), ואילו במלבי"ם וילט פניו כענין שכתוב וְשַׁבְתִּי כְּפִי עַל־יָדָי (שמות לג. כב) ומצד אחד ויסתר משה פניו הוא בדמיון יותר כי הוא עצמו הסתיר, כמו כן אליהו וילט הוא עצמו את פניו באדרתו מה שאין כן ושכותי כפי הוא כפו כביכול של הקב"ה. ומאידך אפשר שושכותי כפי עליך הוא יותר בדמיון, כי ההסתרה נעשית על ידי אמצעי וכן וילט פניו על ידי אמצעי שהוא אדרתו. וגם על אותה אדרת בעלת עוצמה רוחנית נאמר וַיִּקַּח אֱלֹהִיו אֶת אֲדָרְתוֹ וַיִּגְלֹם וַיִּכֶּה אֶת הַמַּיִם וַיַּחֲצוּ הַנָּהָ וַהֲנִיָּה (מלכים ב' ח. ח), והדברים עמוקים ורחבים מני ים ואין כאן המקום להרבות בהם.

שמיני עצרת תהיה לכם ואילו

בשביעי של פסח עצרת לה' אלקיך

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ (במדבר כט. לה).

מה שכאן בשמיני עצרת נאמר תהיה לכם ואילו בשביעי של פסח לא נאמר לכם אלא לה' שנאמר שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ (דברים טו. ח), אפשר לפי שעל חג הסוכות אמר רבי אלעזר (סוכה נה ע"ב) הני שבעים פרים כנגד שבעים אומות, פר יחידי כנגד

אומה יחידה, משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה, ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך, כן ברש"י על הפסוק בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וגו' עֲצֶרֶת הִוא (ויקרא כג. לה) כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר, בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם. ממילא יום אחרון של סוכות שמיני עצרת הוא לכם ובשבילכם. וכן מפורש במכילתא סוף פרשת פינחס (סימן יז) ביום השמיני עצרת תהיה לכם מהו לכם, אמר להם הקב"ה לישראל השמחה נאה לכם, המועדים נאים לכם, יום טוב נאה לכם, לכך נאמר עצרת תהיה לכם. מה שאין כן שביעי של פסח עצרת לה', שעל פסח זמן יציאת מצרים אומר הנביא כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֵּת כְּלוּלְתֶּיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בַמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה (ירמיה ב. ב), אהבת כלולות כנסת ישראל להקב"ה כשהיתה מהלכת אחר השכינה הקדושה במדבר בארץ לא זרועה, אהבה זו היא סמל של ביום השביעי עצרת לה' אלקיך, ואותו יום שביעי הוא משבעת ימי חג הפסח כנאמר וַחֲגֻלָּתָם אֹתוֹ חַג לַה' וגו' שִׁבְעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ וגו' מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי (שמות יב. יד-טז), הרי שפיר עצרת לה' אלקיך וחגותם אותו חג לה'. וזה ענין עצרת כשמע בפסוקים וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֵל מְלֹאךְ ה' נַעֲצֶרָה נָא אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עֲזִים וַיֹּאמֶר מְלֹאךְ ה' אֵל מְנוּחַ אִם תַּעֲצֶרְנִי לֹא אֵכֹל בְּלַחֲמֶךָ וְאִם תַּעֲשֶׂה עִלָּה לַה' תַּעֲלֶנָּה (שופטים יג. טז-טז) ובמצודת דוד אף אם תעצרני לא אוכל, ורצה

לומר אם כוונתך לעצרני לעשות גדי העזים למאכלי, הנה לא אוכל, ואם כוונתך לעצרני עד שתעשה עולה, הלא לה' תעלנה ומה לעצור אותי. הרי יש עצרת לאכילת האדם ויש עצרת לה'.

כן בענין ארבעה פרקים בשנה שהמוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה מכרתי לשחוט, בתה מכרתי לשחוט (עבודה זרה ה' ע"ב), ובתוס' ד"ה ערב יום טוב האחרון של חג בא"ד, ויש מפרשים דבהנך ד' פרקים טעמא רבה אית בהו, יום טוב האחרון של חג לפי שהוא זמן בפני עצמו וחלוק משלפניו, תיקנו להרבות בסעודה, מה שאין כן בשביעי של פסח וכו'.

בשמיני עצרת תחיה לכם אומרים שהחיינו, בשביעי של פסח עצרת לה' אלקיך אין אומרים שהחיינו עוד בדרוש. שאמר רבי יוחנן (סוכה מז ע"א) אומרים זמן בשמיני של חג ואין אומרים זמן בשביעי של פסח. ברכת שהחיינו נאמרת כשלאדם עצמו מגעת הטובה, ובפירושי סידור התפילה לרוקח [לט] (קדיש עמוד רמו) בְּחַיִּיכוֹן וּבְיֻמִּיכוֹן וּבְחַיִּי דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּנֶגֶד מִי שֶׁאָמַר הַלְלִי נִפְשִׁי אֶת ה' אֱהַלְלָה ה' בְּחַיִּי וְאַזְמִירָה לְאַלְהֵי (תהלים קמו. א-ב) וּכְנֶגֶד אֲנִי אֹמְרִים שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיּוּמֵנוּ וְהִגִּיעֵנוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְלִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְלְעוֹלָם הַבָּא בְּעֶגְלָא בְּמַהֲרִית בְּמוֹ לְעֵגֶל, ע"כ. הרי שהחיינו על הטובה שזכה לה בעולם הזה, ואם בשמיני עצרת אומרים זמן, הרי ודאי עצרת טובה היא לכם ובשבילכם, מה שאין כן שביעי של פסח שאין אומרים זמן כי אין היא לכם אלא כולו עצרת לה' אלקיך.

שמיני עצרת תחיה לכם באיתערוּתא דלתתא, פסח עצרת לה' אלקיך באיתערוּתא דלעילא ובמסכת תענית (ד' ע"א) אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן והקב"ה השיבה כהוגן, שנאמר וְנִדְעָה נִדְדָּפָה לְדַעַת אֶת ה' בְּשֹׁחַר נֶכֶן מוֹצָאוֹ וְיִבּוֹא כְּגֶשֶׁם לָנוּ (חושע ו. ג), אמר לה הקב"ה, בתי את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר אֶהְיֶה כְּטָל לְיִשְׂרָאֵל (חושע יד. ו), וכתב בבני יששכר (חושע תשרי מאמר י"ג יחידא שלם ד) כי החילוק בין גשם לטל, שגשם איתערוּתא דלתתא אין לך כל טיפה מלמעלה שאין טיפיים עולים כנגדה מלמטה, לאפוקי טל הוא איתערוּתא דלעילא, על כן בחג הפסח שהאיתערוּתא הוא שלא על ידי מעשינו רק בחיפזון כידוע, אז מתפללין על הטל, מה שאין כן בחג הסוכות ההתעוררות הוא על ידי מעשינו תשובה ומעשים טובים ומצוות, מתפללין תפילת גשם. ממילא לפי דברי הבני יששכר יתבאר שבחג הסוכות יבוא כגשם לנו באיתערוּתא דלתתא עצרת תחיה לכם, מה שאין כן פסח אהיה כטל לישראל באיתערוּתא דלעילא בחיפזון, אז עצרת לה' אלקיך.

בשביעי של פסח עצרת לה' כי כל שביעי ירמוז לשבת בראשית לשם ה', ואם לא בשביעי אלא ביום השמיני, אז העצרת תחיה לכם עוד אפשר בטעם שבשביעי של פסח עצרת לה' ואילו שמיני עצרת תהיה לכם. לפי שברמב"ן על הפסוק ב' תבאו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שָׁבַת לָהּ (ויקרא כה. ב) זה לשונו, שבת לה' לשם ה' כשם שנאמר בשבת

בראשית, לשון רש"י, ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשם, כי כל השבתות גם המועדים לשם ה' הן ולא יאמר באחד מהם לה, אבל אמר יהיה לכם שבתון (ויקרא כג. כד) ואמר ביום הכיפורים שבת שבתון הוא לכם (ויקרא כג. לב), ולשון הברייתא בתורת כהנים (פ"א ב) שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה', אבל פירוש שבת לה' אלהיך (שמות כ. י) האמור בשבת בראשית, כי בו שבת וינפש (שמות לא. י, וביום השביעי שבת וינפש) ועל כן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ. י, דברים ה. יד) ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעי בשנים, ע"כ. יסוד דברי הרמב"ן הן על מנין השביעית כנגד שבת בראשית שהוא לה' ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מבכל חייבי לאוין וכו' וכן ביובל עיין באריכות דבריו הנפלאים. והוציא לנו מכך, שכל השביעי ירמוז לשבת בראשית לשם ה', ממילא ביום השביעי עצרת לה', מה שאין כן כשאין זה ביום השביעי אלא ביום השמיני שאז עצרת תהיה לכם.

השמחה והמועדים והיום טוב
נאים לישראל ואין בטלים לעולם

ובמה שכתוב אחד אומר עצרת לה' אלקיך וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם (פסחים סח ע"ב וביצה טו ע"ב, ושניהם מקרא אחד דרשו, כתוב אחד אומר עצרת לה' אלקיך וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם, עיין ח"א מהרש"א פסחים שם), אפשר על פי המכילתא (סוף פרשת פינחס סימן יז) שהבאנו לעיל ביום השמיני עצרת תהיה לכם מהו לכם, אמר להם הקב"ה לישראל, השמחה נאה לכם המועדים נאים לכם יום טוב נאה לכם, לכך נאמר

עצרת תהיה לכם, מעשה בגוי אחד ששאל את רבי עקיבא ואמר לו למה אתם עושים מועדים, לא כך אמר לכם הקב"ה חדשיכם ומועדיכם שנאמר נפשי (ישעיה א. יד), אמר לו רבי עקיבא אילו אמר חדשי ומועדי הייתי אומר כך, אלא אמר חדשיכם ומועדיכם, בשביל אותם מועדות שעשה ירבעם שנאמר ויעש ירבעם חג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחדש בחג אשר ביהודה ויעל על המזבח בן עשה בבית אל לזבח לעגלים וגו' ויעש חג לבני ישראל (מלכים א' יב. לב-לג), אבל המועדים האלה אינן בטלים לעולם ולא החודשים, למה שהם להקב"ה שנאמר אלה מועדי ה' (ויקרא כג. ד) וכתוב וידבר משה את מעדי ה' (ויקרא כג. מד) וכו', ע"כ מהמכילתא. ממילא כתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם שאמר להם הקב"ה לישראל השמחה והמועדים והיום טוב נאה לכם, וכתוב אחד אומר עצרת לה' שהם להקב"ה ולכן אין המועדים בטלים לעולם.

שמיני עצרת תהיה לכם והוא רגל בפני עצמו ואם בפסח ברור שצריך לומר עצרת לה' אלקיך ורק בשמיני עצרת צריך טעם למה שינה להיות עצרת לכם, אם כן אפשר לפי שבילקוט שמעוני (פנחס רמז תשפ"ב) אמר רבי לוי בכל חדש וחדש בקש הקדוש ברוך הוא לתן לישראל מועד, בניסן נתן להם פסח, באייר נתן להם פסח קטן, בסיון נתן להם עצרת, בתמוז היה בדתו לתן להם מועד גדול ועשו העגל ובטל תמוז ואב ואלול ובא תשרי ופרע להם ראש השנה ויום הכפורים והחג, אמר להם הקדוש ברוך הוא, לאחרים

הוא פורע וְשָׁלוֹ אֵינוֹ נוֹטֵל, תֵּן לוֹ יוֹמוֹ, בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם. גם אפשר זהו ששמיני רגל בפני עצמו (ראש השנה ד' ע"ב ועוד בסדר מועד) כי הוא משלו.

שמיני עצרת תהיה לכם המסתופפים
בצל הצדיקים לפעול על ידם

עוד אמרנו לפי שבספח"ק מאור ושמשי על זה הפסוק ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו, כתב לרמוז על מאמר חז"ל (ראש השנה טז ע"ב) צדיקים נכתבין לאלתר לחיים, בינוניים תלויין ועומדין עד יום הכיפורים, אם ישובו בתשובה יכתבו בספר החיים עם הצדיקים, והנה האנשים המבקשים את ה' ומסתופפים בצל הצדיקים להורות להם דרכי ה' ודרכי התשובה הנכונה, ואף כי שאור שבעיסה מעכב, מכל מקום כוונתם לטובה וכל אוות נפשם לשוב בתשובה שלימה לעבוד ה', לאנשים האלה הגם שלא זכו מעשיהם מכל וכל, הכתוב מבשרם שירוחמו מן השמים, והנה בידוע אשר גמר החתימה נעשית בהושענא רבה וביום שמיני עצרת הפתקין נמסרין, לזה מבשר הכתוב ביום השמיני עצרת עֲדַת צְדִיקִים רַחֲמִים תִּהְיֶה, שכל המסתופפים בצילם יהיו לרחמים, אכן עדיין לא ידענו האם יהיה הדבר קל ומהר להיפעל בלי שיצטרכו הצדיקים לעבוד עבודה ולהרבות להפציר בתפילה, לזה אמר תהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו,

פירוש שהדיבור יהיה מסור בידכם שלא תצטרכו לעשות עבודת התפילה הרבה וכו'. ממילא אחר הדברים האלה שבמאור ושמשי, הרי ודאי ששמיני עצרת תהיה לכם בדוקא, ואילו בשביעי של פסח הוא גם עצרת, אך לה' וודאי לא לגריעותא אלא להיות בתוספת למעליותא שהרי פסח מתחילה הוא בתשובה מאהבה ובאיתערותא דלעילא כידוע.

בפסח נאמר עצרת לה' אלקיך
ובעצרת הכל מודים דבעינן נמי לכם
בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל
מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ (במדבר כט. לה).

בחזקוני, עצרת תהיה לכם לכך נקרא שמיני חג עצרת, ומטעם זה כמו כן נקרא שבועות עצרת דכתיב ביה בְּשִׁבְעַתִּיכֶם (במדבר כח. כו, וְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהִקְרִיבְכֶם מִנְחָה יְחִידָה לַה' בְּשִׁבְעַתִּיכֶם) ומתרגמינן בְּעֶצְרְתְּכוֹן, אבל שביעי של פסח שלא נאמר בו עצרת לכם אלא לה' אלקיך, לא נקרא עצרת, ע"כ.

אמנם בפסח נאמר עצרת אך לא לכם אלא עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ (דברים טז. ח) ואילו בסוכות נאמר עצרת תהיה לכם, אבל אחר שגם על שבועות מצינו לשון עצרת בתרגום בעצרתכוֹן, הרי שפיר מה שאמר רבי אלעזר במסכת פסחים (סח ע"ב) הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם.